

RENTMEESTERSCHAP IN DE CGK

Afstudeeronderzoek naar de relatie tussen de Christelijke
Gereformeerde Kerken en rentmeesterschap met betrekking
tot natuur.

“Als je God liefhebt, dan heb je ook lief
wat Hij heeft gemaakt.”

Avelien van den Broek

Rentmeesterschap in de CGK

Afstudeeronderzoek naar de relatie tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en Rentmeesterschap met betrekking tot natuur.

Naam: Avelien van den Broek
3002097@aeres.nl

Opleiding: Toegepaste Biologie
Aeres Hogeschool Almere

Minor: Duurzame energie en groene grondstoffen
Growing green cities

Plaats: Randwijk

Datum: 8 mei 2017

Afstudeerdocent: Jan Jorrit Hasselaar

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt een onderzoek naar wat de relatie is tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en rentmeesterschap. In dit onderzoek komt naar voren wat de kerken doen voor de natuur, waarom en waar ze tegenaan lopen op dit gebied. Dit onderzoek is mijn afstudeerwerkstuk voor de opleiding Toegepaste Biologie. Dit onderwerp is tot stand gekomen door een persoonlijke interesse in religie, duurzaamheid, grondhoudingen en door de huidige trend om meer duurzaamheid in praktijk te brengen. Na een concretisering vanuit school en het dienstenbureau is het onderzoek zoals het nu voor u ligt tot stand gekomen. Als laatste wil ik graag de mensen bedanken die mij hebben geholpen tijdens dit onderzoek. Mijn dank gaat uit naar Jan Jorrit Hasselaar die mij vanuit de opleiding heeft begeleid en heeft voorzien van feedback, naar de kerken die meewerkten aan mijn onderzoek, naar Gé Drayer die de tijd nam om mij aan informatie te helpen en tijd maakte voor een interview. Als laatste gaat mijn dank uit naar mijn ouders die me hielpen door mij elke keer weer aan het werk te sturen en met me meedachten als ik ergens niet uitkwam. Ik wens u veel leesplezier!

Avelien van den Broek

Randwijk, 8 mei 2017

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
1. Samenvatting	5
2. Summary	6
3. Inleiding en achtergronden	7
3.1 Aanleiding	7
3.2 Relevantie	7
3.3 Achtergrondinformatie	8
3.3.1 Rentmeesterschap	8
3.3.2 Duurzaamheid	9
3.3.3 Grondhoudingen	10
3.3.4 De Christelijke Gereformeerde Kerken	10
3.3.5 Micha Nederland en Micha duurzaam	12
3.3.6 Groene kerken	12
3.4 Onderzoeksvraag	12
3.5 Doelstelling	13
3.6 Afbakening	13
4. Aanpak	14
5. Resultaten	16
5.1 Theorie	17
5.1.1 Prediking	17
5.1.2 Catechisaties	17
5.1.3 Thema-avonden/ gemeenteavonden.	17
5.2 Praktijk	18
5.2.1 Beheer van het gebouw.	18
5.2.2 Financieel.	20
5.2.3 Samenwerking.	20
5.3 Visie	20
5.3.1 Beleid.	20
5.3.2 Duidelijke motivatie voor handelen	20
5.4 Overig	22
5.4.1 Tevredenheid over het beheer van het kerkgebouw.	22
5.4.2 Kennen de kerken Micha Nederland	23
5.4.3 Kennen de kerken Micha duurzaam	23

5.4.4 Zijn de kerken aangesloten bij Groene kerken	23
5.4.5 Speelt het thema in de commissie van beheer	24
5.4.6. Knelpunten	24
6. Discussie	25
7. Conclusie	26
7.1 Vormgeving rentmeesterschap binnen de kerk	26
7.2 Motivatie	28
7.3 Knelpunten	28
7.4 Relatie tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en rentmeesterschap met betrekking tot natuur.	29
8. Aanbevelingen	30
9. Bronnenlijst	32
10. Bijlagen	34
Bijlage 1 Interview dienstenbureau	35
Bijlage 2 Interview kerk 1	36
Bijlage 3 Interview kerk 2	40
Bijlage 4 Interview kerk 3	43
Bijlage 5 Interview kerk 4	46
Bijlage 6 interview kerk 5	50

1. Samenvatting

In dit rapport is volgende onderzoeksvraag gesteld: “Wat is de relatie tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en rentmeesterschap met betrekking tot natuur”? Daarbij is er onderzocht wat de kerken doen aan rentmeesterschap, wat hen hierbij tegenhoudt en vanuit welke motivatie ze handelen. Voor dit onderzoek zijn er vijf interviews gehouden bij verschillende kerken. Bij de interviews was iemand van de commissie van beheer aanwezig en een predikant of diaken. De interviews zijn ingedeeld in drie onderwerpen: theorie, praktijk en visie.

Op het onderdeel theorie gaven de predikanten aan de preken niet geheel geschikt te vinden voor dit onderwerp. Het komt weleens aan bod maar dan als een onderdeel van en niet als onderwerp zelf.

Tijdens de catechisaties komt het wel aan bod als onderdeel van de methode. Daarnaast maken sommige kerken wel gebruik van gemeenteavonden om dit onderwerp aan bod te brengen.

In de praktijk zetten de kerken voornamelijk in op minder energiegebruik. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld dubbel glas en het aanbrengen van isolatie. De inkoop van producten gebeurt beperkt bewust, bij grote uitgaven bij bijvoorbeeld een verbouwing wordt er wel rekening mee gehouden met de inkoop van producten. De kerken gaan ook bewust met hun spullen om. Veel producten worden ingekocht zodat het ook lang meegaat of een tweede bestemming kunnen krijgen. De samenwerkingen blijven beperkt tot een collectieve inkoop van energie. Opvallend hierbij is dat het dienstenbureau samenwerkt met Micha Nederland om ook dit onderwerp bij gemeentes meer te laten spelen alleen dat de kerken dit niet kennen of er bewust geen gebruik van maken.

Voor de zondeval heeft God de mens de opdracht gegeven om de aarde te bebouwen en te beheren. De mens is dus aangesteld als rentmeester over de aarde. Dit is de opdracht die elke kerk erkent. De mens moet zich verantwoordelijk gedragen en zijn talenten en gaven, door God gegeven, inzetten om een bijdrage te leveren aan de zorg voor de schepping. Deze verantwoordelijkheid komt vanuit de bekering. Doordat men God liefheeft, heeft men ook dat wat God gemaakt heeft lief.

De kerken willen dus wel duurzaam handelen maar niet elke kerk geeft het evenveel prioriteit. Twee factoren die het daarnaast lastig maken voor kerken om rentmeesterschap actief vorm te geven zijn tijd en geld. Het gebouw wordt onderhouden door vrijwilligers en bekostigd door de gemeente zelf. Aan tijd en geld is weinig te veranderen maar aan andere zaken wel. Zo zou bijvoorbeeld de samenwerking met Micha Nederland anders ingevuld kunnen worden. Daarnaast zou een Landelijke visie duidelijkheid kunnen geven en een bijeenkomst voor commissies van beheer zou gefaciliteerd kunnen worden voor ideeën uitwisseling.

2. Summary

In this essay the next research question is asked: "What is the relation between the Christelijke Gereformeerde Kerken and stewardship concerning nature"? It is examined what churches do with their responsibilities regarding stewardship, what holds them back and what their motivation is to do so. For this essay, there have been held five interviews at different churches. The interviews have been held with people from a steward commission and a preacher or deacon. The interviews were separated in three subject namely: Theory, practice and vision.

For the part of theory, the preachers told that a sermon wasn't suitable for a subject as stewardship. Sometimes it is dealt but as a part of the sermon and not as subject itself. During catechism, it is dealt as part of the method they use. Beneath that some churches use congregation meetings to communicate about this subject.

In practice the churches mostly focus on using less energy. Examples of this are the use of double glass and application of isolation materials. The purchase of products in churches happens limited aware of sustainability. However if they have a large investment, churches try to take this in account. The churches handle their belongings with care. A lot of purchased products stay long or get a second destination. Cooperation between churches are limited. They cooperate in a collective for the purchase of energy. A striking thing is that the dienstenbureau cooperates with Micha Nederland to give stewardship a place in the churches, but the churches are not known with Micha Nederland or choose to make no use of it.

God gave men, before the fall, the mission to build and manage the earth. So, people are appointed as stewards over the earth. Every church recognises this mission. People should behave responsible and use his gifts and talents, given by God, to contribute by taking care of nature. The responsibility of people arises from conversion. If people love God, they will love the things He made.

The churches are willing to act sustainable but not every church gives it as much priority as others. Two factors which make it difficult for churches to give stewardship an active shape are time and money. The building is managed by volunteers and funded by the congregation itself. Time and money is not able to change but other things are. For example the cooperation with Micha Nederland could be exploited differently in order to benefit more of this cooperation. Besides that a national vision could take care of more clearness. The last thing what is recommended is a meeting facilitated for steward commission to share ideas.

3. Inleiding en achtergronden

3.1 Aanleiding

Tegenwoordig is er veel oog voor klimaatbedreigingen en de noodzaak voor duurzaamheid in de maatschappij. Dat is ook te zien aan de grote belangstelling voor de klimaattop in Parijs in 2015. Doordat dit uitgebreid in het nieuws kwam, ging dit onderwerp ook bij de “gewone” burger spelen en ook zij vormen een mening hierover. Zo ontstond er een gesprek met christelijke vrienden die niet heel positief over duurzaam handelen waren en het klimaatverhaal nogal overdreven vonden. In een ander gesprek, met dezelfde vrienden, over rentmeesterschap kwam naar voren dat die vrienden goed zorgen voor de schepping erg belangrijk vonden. De vraag ontstond toen: Hoe kan zorg dragen voor de schepping zo belangrijk worden gevonden en tegelijkertijd duurzaamheid een teveel gebruikte, overdreven term en niet belangrijk gevonden worden? Hier lijkt religie een rol te spelen, waarbij zorgdragen voor de natuur als een taak wordt gezien. Maar in hoeverre wordt die taak uitgevoerd? En als er duurzaam gehandeld wordt, wordt dat dan gedaan omdat het een opdracht van God is of omdat het belangrijk is voor het verdere leven op aarde?

3.2 Relevantie

Zoals al gezegd is er tegenwoordig veel oog voor duurzaamheid, zo ook binnen de christelijke wereld. Een voorbeeld hiervan is de huidige paus Franciscus. In het boek: “*Laudato Si*” beschrijft de paus zijn zorgen over het klimaat, schoon drinkwater en biodiversiteit (De Korte, 2015).

Hij richt deze niet alleen tot kerkleden maar tot iedereen die deze planeet bewoont. Hij doet dit om het gesprek aan te gaan en mensen te verenigen om het gemeenschappelijke huis te beschermen en te zoeken naar een houdbare en integrale ontwikkeling. In het boek geeft de paus aan dat geloof een belangrijk motief geeft voor gelovigen om de zorg voor de aarde op zich te nemen (Franciscus, 2015). “De harmonie tussen schepper, mensheid en heel de schepping is verwoest, omdat de mens pretentie heeft gehad de plaats van God in te nemen”. Dit heeft volgens paus Franciscus de aard veranderd van de opdracht de aarde te onderwerpen en haar te bewerken en te bewaken. De Bijbel geeft volgens hem geen aanleiding tot een despotisch antropocentrisme dat zich niet bekommert om de andere schepselen. Zoals verder uitgelegd wordt in paragraaf 3.3.3 is despotisch handelen de huidige grondhouding in West Europa en daar heeft de paus dus kritiek op. Het boek van de paus geeft dus ook een kritische blik op de huidige grondhouding onder christenen (Franciscus, 2015).

De paus heeft veel invloed doordat hij wereldwijd bekend is en hij binnen de wereldwijde Rooms katholieke kerken een grote invloed heeft. De paus kan op die manier met zijn boek een groot publiek bereiken en een groot voorbeeld zijn op het gebied van omzien naar de natuur. De kerken in Nederland zouden op een kleinere schaal dezelfde functie kunnen hebben mits ze het goede voorbeeld geven. Ondanks dat het vertrouwen en de interesse in religie afneemt in Nederland blijven de kerken een bron van maatschappelijke inzet (De Hart, 2014). De kerken weten dus ook een grote groep aan te spreken. Het zou dus een grote winst zijn als de kerken het voortouw gaan nemen en een goed voorbeeld neerzetten met hun zorg voor de natuur.

Binnen de kerken komt duurzaam handelen op gang. Zo bestaan er tegenwoordig Groene kerken en wordt er vanuit sommige gemeenten druk gelegd op de kerkenraad om bepaalde producten te verwisselen voor de meer duurzame variant. Als er gekeken wordt naar de lijst met Groene kerken valt het op dat er maar twee Christelijke Gereformeerde Kerkgebouwen op staan. Van de 183 kerken van de CGK is dat niet veel. Binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken lijkt de belangstelling voor duurzaam handelen wel te groeien maar dat uit zich echter nog niet in de praktijk en blijkt ook nog niet uit de onderzoeken (Drayer, 2016). Een onderzoek naar hoe duurzaam handelen met betrekking tot natuur leeft binnen deze kerken en hoe dit uitgebreid kan worden, geeft mogelijkheden voor een beter voorbeeld en een verandering in levenswijze van de gemeenteleden. Zo kunnen deze

kerkgemeentes hun taak als rentmeester m.b.t. de natuur oppakken en het goede voorbeeld gaan geven.

Het dienstenbureau van de Christelijke gereformeerde kerken heeft een belangrijke rol in het ondersteunen van de kerken ook op het gebied van rentmeesterschap. Het dienstenbureau heeft belang bij dit onderzoek omdat zij op die manier meer inzicht krijgen in wat er speelt binnen de kerken en wat zij kunnen doen om hun boodschap over te brengen.

3.3 Achtergrondinformatie

Rentmeesterschap en duurzaamheid zijn twee begrippen die veel gebruikt zullen worden in dit onderzoek. Deze twee termen zijn verschillend maar hebben wel veel overlap met elkaar. Belangrijk is hierbij om een duidelijke definitie van beide begrippen te hebben en het ontstaan ervan uit te leggen.

3.3.1 Rentmeesterschap

Genesis 1: 28

“En God zegende hen en God zei tegen hen: Wees vruchtbaar, wordt talrijk, vervul de aarde en onderwerp haar, en heers over de vissen van de zee, over de vogels in de lucht en over al de dieren die over de aarde kruipen!”. (Herziene Statenvertaling, 2010)

Genesis 2: 15

“De HEERE God nam de mens, en zette hem in de hof van Eden om die te bewerken en te onderhouden”. (Herziene Statenvertaling, 2010)

Hoewel rentmeesterschap in deze twee teksten niet voorkomt wordt deze daar wel vaak aan verbonden, namelijk dat de mens door God als heerser over de aarde is aangesteld, maar er wel voor dient te zorgen en te onderhouden. Rentmeesterschap is een grondhouding die benadrukt dat de mens te maken heeft met het eigendom van iemand anders. Een rentmeester voert in opdracht van de eigenaar een verantwoord beheer over diens goederen. (Bloemhof & Vonk, 2011). Met dit besef dient ook het handelen in overeenstemming te zijn. Respect, zorgvuldigheid en daadkracht zijn waarden die daarvoor richtinggevend kunnen zijn. Respect houdt in ontzag hebben voor de eigenaar, God. Daarnaast dient de mens zijn plaats te kennen ten opzichte van God en de schepping. Zorgvuldigheid houdt in dat er nagedacht wordt over de gevolgen van keuzes. Als laatste: daadkracht. Dit betekent dat er verantwoordelijkheid moet worden genomen en niet weggeschoven moeten worden. (Bloemhof & Vonk, 2011).

De opdracht, uit genesis 2, om de aarde te bewerken en te onderhouden kan vertaald worden in een duurzame en zorgzame ontwikkeling van de aarde, waarin mens en natuur tot hun recht komen.

De positie van de mens speelt hierbij een rol. Twee dingen zijn hierbij belangrijk namelijk: als eerste is de mens ook geschapen en is daarmee onderdeel van de schepping. Ten tweede is de mens beeldrager van God en heeft daarmee ook een bijzondere positie binnen de scheppingsorde. Deze twee aspecten moeten in een gezond evenwicht zijn. Beeldrager van God vraagt volgens de bijbel navolging van Jezus. De feiten over het milieu laten zien dat de mens te kort schiet in het handelen naar het beeld van God. (Bloemhof & Vonk, 2011). De mens als rentmeester moet keuzes maken en leven op een manier waarop de aarde tot haar recht komt.

3.3.2 Duurzaamheid

Duurzaamheid is de vertaling van sustainability, wat is afgeleid van het Latijnse woord 'Sustenare'. Letterlijk betekent dit op- of omhooghouden. Dit betekent dat iets tot in lengte van dagen kan voortduren. (Cörvers, 2004; Vonk 2011). Duurzaamheid gaat dus om een visie op kwaliteit van leven op de lange termijn. (Bloemhof & Vonk, 2011). Toen het rapport van de World Commission on Environment and Development (WCED) over duurzame ontwikkeling uitkwam, werd de term duurzaamheid populair. (Vonc, 2011). In dit rapport werd duurzame ontwikkeling als volgt gedefinieerd: *“duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen”*. (WCED, 1987). Duurzaamheid wordt in deze definitie

Figuur 1 people, planet and profit

gekoppeld aan ontwikkeling en tijd. Deze verbondenheid maakt van duurzame ontwikkeling een multi-dimensioneel concept. (Bruinsma, 2009). Cörvers onderscheid vijf dimensies namelijk: ecologisch, sociaal, cultureel, economisch en technologisch. (Cörvers, 2004). Door de dimensies sociaal en cultureel samen te voegen en economisch en technologisch ontstaan er drie dimensies ook wel de 'triple p' genoemd. (Cörvers, 2004; Bruinsma, 2009). Deze drie dimensies zijn: People, Planet en Profit. Zoals te zien in figuur 1 gaat het bij duurzame ontwikkeling om een voortdurend zoeken naar evenwicht tussen die drie dimensies. (Cörvers, 2004). Op het punt waar deze drie dimensies elkaar overlappen is er sprake van duurzame ontwikkeling. (Bruinsma, 2009).

Deze dimensies kunnen als volgt geïnterpreteerd worden:

Planet

Deze dimensie richt zich op het beschermen en behouden van de natuurlijke leefomgeving, zodat de gebruiksfuncties die het milieu voor de mens vervult, over een lange periode in stand blijft. (Mesman, 2011). De kernopgave hiervan is ecologische grenzen vast te stellen die door mensen overschreden dreigen te worden. (Bruinsma, 2009; Mesman, 2011).

Profit

Deze dimensie wordt vaak gezien als de oorzaak van milieu en sociale problemen. (Mesman, 2011) en dient juist daarom meegenomen te worden voor het zoeken naar een oplossing. (Cörvers, 2004). Het deel economisch zoals Cörvers en Mesman hem beschrijven, betreft het bevorderen van welvaart, innovatie, kennis en werkgelegenheid. (Mesman, 2011; Cörvers, 2004). De uitdaging hierbij is om een economisch systeem te ontwikkelen dat rechtvaardig, productief en efficiënt is. (Mesman, 2011; Cörvers, 2004). Technologie maakt menselijk ingrijpen in de natuurlijke omgeving mogelijk en vormt zo een belangrijke schakel tussen de ecologische en economische dimensie. De gevolgen van technologische toepassingen zijn zowel positief als negatief. Technologie kan dus een veroorzaker maar ook een oplosser zijn voor milieuproblemen. (Cörvers, 2004).

People

Deze dimensie richt zich op het bevorderen van een democratische, sociale, gezonde, veilige en rechtvaardige samenleving met respect voor fundamentele rechten en gelijke kansen. Duurzame ontwikkeling kan pas bereikt worden wanneer er meer gelijkheid is. (Mesman, 2011). Voor de sociale kant van deze dimensie is het van belang oog te hebben voor sociale verschillen: om wie gaat het, wie is de gebruiker, wie profiteren van de ontwikkeling, en wie dragen er de lasten van. (Cörvers, 2004). Culturen is tevens een onderdeel van de dimensie people. De culturen verschillen veel en bij het streven naar duurzame ontwikkeling lijkt de vraag te ontstaan welke cultuur de beste garanties biedt voor een duurzaam evenwicht tussen mens en milieu. Een doel die hierbij volgens Cörvers ontstaat is een aangrijpingspunten bieden voor een cultuuromslag richting een 'nieuwe beschaving' waarin ecologische, economische en sociale waarden in evenwicht zijn.

3.3.3 Grondhoudingen

Zoals uitgelegd gaan de termen duurzaamheid en rentmeesterschap verder dan alleen zorg dragen voor de natuur. Het belangrijkste verschil tussen deze twee termen is dat rentmeesterschap een grondhouding is, wat benadrukt dat het gaat om eigendom van iemand anders, vanuit waar men kan handelen, duurzaamheid is een visie op de kwaliteit van het leven. Duurzaamheid kan als onderdeel van rentmeesterschap gezien worden. Duurzaamheid als moreel principe en rechtvaardigheid samen zouden goed rentmeesterschap typeren volgens Bloemhof en Vonk (2011). Rentmeesterschap is dus een grondhouding. Een grondhouding geeft aan hoe de mens zichzelf ziet in relatie tot de natuur en hoe de mens vindt dat er met de natuur dient te worden omgegaan. Van Ool en Schouten (2011) onderscheiden naast rentmeesterschap nog twee andere grondhoudingen namelijk: Heerser, partner/participant. Heerser is een houding waarin de mens zichzelf ziet als een heerser of eigenaar over de natuur. Deze grondhouding leefde vooral in de westerse cultuur. Deze grondhoudingen veranderen wel in de loop van de tijd. Zo blijkt de heersershouding af te nemen en er meer een combinatie van rentmeester en participant te ontstaan. (Van Ool & Schouten, 2011) De partner ziet zichzelf niet als eigenaar maar als partner van de natuur (Schouten, 2013). De mens en natuur hebben elk een eigen domein en zijn evenwaardig. De mens gebruikt de natuur wel, maar met respect. De participant lijkt op de partner alleen zijn mens en natuur in deze grondhouding niet gescheiden. De mens is hierbij een onderdeel van de natuur (Schouten, 2013).

In de kerken wordt er veel aandacht gegeven aan mens en samenleving maar zoals uitgelegd bij de term rentmeesterschap lijkt de mens op het gebied van milieu te kort te schieten. Op basis van dit gegeven is dit onderzoek afgebakend tot planet. Daarnaast gelooft niet elke Nederlander in God, en zal zorgdragen voor de schepping dan ook niet ervaren als opdracht van God. Daarbij ontstaat de vraag of christenen deze opdracht nog wel ter harte nemen. Dit onderzoek richt zich daarom op een kerkverband binnen het christendom om te onderzoeken wat er gedaan wordt en of de opdracht als rentmeester, zoals hierboven omschreven, hierbij een rol speelt. De Christelijke Gereformeerde kerken vormen zo'n kerkverband.

3.3.4 De Christelijke Gereformeerde Kerken

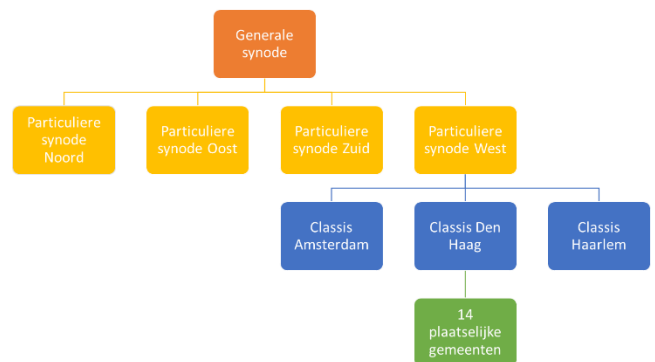
Om een beeld te krijgen van wat er allemaal mogelijk is binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken is het goed om een beeld te hebben bij de organisatiestructuur. Zo is duidelijk welke gevolgen bepaalde beslissingen hebben en op welke laag deze zichtbaar worden.

De Christelijke Gereformeerde kerken vormen een kerkverband van 183 kerken binnen het protestantisme. Binnen elke kerk heerst een algemene duidelijke organisatiestructuur maar landelijk ligt dit ingewikkelder. De kerken zijn niet aan elkaar verbonden via een landelijk bestuur maar via synodes, deputaatschappen, de theologische universiteit en het dienstenbureau.

Allereerst zal de opbouw van een individuele gemeente besproken worden. De gemeente heeft een algemeen bestuur namelijk de kerkenraad. Deze raad bestaat uit de dominee, ouderlingen en diakenen. Diakenen zijn mensen die als taak hebben het woord dat op zondag verteld wordt, in de praktijk te brengen en hierin een voorbeeld te zijn voor de andere gemeenteleden. Dit kan bijvoorbeeld door te bidden, aanwezig te zijn waar nood is, hulpbieders in contact te brengen met hulpvragers en een luisterend oor te bieden aan wie dat nodig heeft (profiel diaken, geraadpleegd op 22 september 2016). Rentmeesterschap in de praktijk valt onder de afdeling diaconaat. Het diaconaat heeft de taak om diakenen te ondersteunen bij het werk maken van de roeping om de aarde te bouwen en te bewaren (Deputaten, 22 september 2016). De ouderlingen hebben drie concrete taken. Als eerste de functie van toezicht op de gemeente. Ze kijken daarbij of iedereen de belijdenis van de kerk en gemeente naleeft. Als gemeenteleden zich niet naar behoren gedragen mogen de ouderlingen hen vermanen. Ten tweede houden ze toezicht op het ordelijk verlopen van zaken binnen de kerk. Een voorbeeld hiervan zou zijn dat er geen predikant binnen de kerk voorgaat

die daartoe niet wettelijk benoemd is. Daarnaast zullen ze behulpzaam zijn aan gemeente en predikant met raad en troost. Als laatste dienen ze toezicht te houden op de leer en wandel van de predikant (Liturgie der gereformeerde kerken in Nederland). Gemeenteleden kunnen door de kerkenraad gekandideerd worden voor ouderling of diaken daarna is er een verkiezing en worden ze door de gemeenteleden gekozen. Als de gekozen persoon zijn beroep aanvaard wordt hij benoemd en is daarmee ongeveer vier jaar een deel van de kerkenraad. Het aantal ouderlingen en diakenen hangt af van hoe groot de gemeente is en hoeveel werk er voor ze is. Naast de kerkenraad zijn er vaak commissies die zaken binnen de gemeente regelen. Voorbeelden hiervan kunnen zijn een commissie die toeziet op het jeugdwerk, een commissie die zorgt voor het onderhoud van het gebouw, een commissie voor evangelisatie enzovoort. Deze kunnen zelfstandig werken maar vallen wel onder het gezag van de kerkenraad.

Afgevaardigden van elke kerkenraad in een bepaalde regio vormen samen de classis (figuur 2). Meestal bestaat een classis uit ongeveer veertien plaatselijke gemeenten. Twee keer in het jaar vergaderen zij waar er zaken aan orde komen die een kerk niet alleen aankan. Zo bespreken ze bijvoorbeeld de gemaakte afspraken en nieuwe predikanten daarnaast kunnen leden van plaatselijke kerken bij deze classis bezwaar maken tegen beslissingen van de leiding van hun plaatselijke kerk. Deze classis valt samen met ongeveer 2 anderen classes onder de particuliere synode (Kerkelijke vergaderingen, 2017).

Figuur 2 Organisatiestructuur van de Christelijke Gereformeerde Kerken

Er bestaan 4 particuliere synodes, ingedeeld in gewesten. Deze particuliere synodes worden gevormd door afgevaardigden van de classes. Een keer in het jaar wordt deze synode gehouden waarbij ongeveer dezelfde zaken worden besproken als op de classis alleen dan een laag hoger. Dus als een classis niet uit een bepaald vraagstuk komt, wordt deze opgeschaald naar de particuliere synode. Daarnaast heeft de particuliere synode een geschillencommissie. Als er iets speelt tussen de kerkenraad en gemeente e.d. zal deze commissie als onafhankelijke derde partij met de andere tot een oplossing te komen. Deze commissie oordeelt niet en doet geen bindende uitspraken maar treedt op als mediator (Kerkelijke vergaderingen, 2017).

52 afgevaardigden van de particuliere synode vormen samen de generale synode. Dit bestuur vergadert eens in de drie jaar. Dit bestuur is geen permanent bestuur maar de afspraken die worden gemaakt zijn wel bindend, in ieder geval voor de aankomende drie jaar. Op deze vergadering worden zaken besproken die alle kerken aangaan zoals bijvoorbeeld beleid en zaken waar de particuliere synodes niet uitkomen. Naast de 52 afgevaardigden uit de particuliere synode zijn er ook hoogleraren van de Theologische Universiteit aanwezig als adviseurs (Kerkelijke vergaderingen, 2017).

Door deze synode kunnen er ook deputaatschappen ingesteld worden. Deputaatschappen zijn soort commissies die een ondersteunende functie op alle vier de lagen van de organisatiestructuur hebben. Voorbeelden hiervan zijn: diaconaat, archieven, buitenlandse kerken, emeritikas, eredienst, evangelisatie, militairen enzovoort.

Naast deze deputaatschappen is er een dienstenbureau. Deze functioneert tussen de kerken en heeft als doel: bezig zijn voor de leden van de kerken en de diverse gemeenten. Daarnaast voert dit bureau ook taken voor de deputaatschappen uit (Dienstenbureau, 2017).

3.3.5 Micha Nederland en Micha duurzaam

Een onderwerp wat belangrijk is voor het dienstenbureau was gerechtigheid. Gerechtigheid kan ingedeeld worden in vier categorieën namelijk: recht doen aan God, recht doen aan de naaste, recht doen aan de schepping en recht doen aan onszelf. Zorgdragen voor de schepping komt dus voort uit het zoeken naar gerechtigheid. “Ik vergelijk het graag met een auto die zijn vier wielen nodig heeft om te kunnen rijden. Als de relatie met alle vier aspecten goed is, ben je bezig gerechtigheid een plek in deze wereld te geven”. (Drayer, 2017). Zorgdragen voor de schepping is dus een belangrijk aspect voor het dienstenbureau. Om rentmeesterschap meer onder de aandacht te brengen bij de kerken en hun gemeenteleden werkt het dienstenbureau samen met Micha Nederland. Micha Nederland is een organisatie die kerken en organisaties wil verbinden, inspireren en activeren om actief christen te zijn in deze wereld. Dichtbij en ver weg. Met oog voor de mens en natuur. Geïnspireerd en gedreven door de profeet Micha. Dit doen ze door materialen te ontwikkelen die bijvoorbeeld kerken kunnen gebruiken om gemeenteleden handvatten te geven om een duurzame en rechtvaardige levensstijl te ontwikkelen (Over ons, 2017).

Micha duurzaam is een onderdeel van Micha Nederland. Micha duurzaam richt zich op ecologische gerechtigheid en levert materialen voor kerken en ondernemers ter informatie en inspiratie om vanuit bijbels perspectief de handen uit de mouwen te steken voor de schepping en de naaste (Micha duurzaam voor ondernemers, 2017).

3.3.6 Groene kerken

Eerder in genoemd in de inleiding bestaan er de zogenaamde Groene kerken. Dit is een beweging waarbij kerken zich kunnen aansluiten die zich willen inzetten voor een duurzame kerkgemeente. Een kerkgemeente die zich hierbij wil aansluiten maakt dit kenbaar en geeft aan op welke manier de gemeente het kerkgebouw wil verduurzamen. Daarna ontvangt de kerk een bordje met het logo van Groene kerken. Dit bordje moeten worden ophangen op een zichtbare plek om zichzelf aan de belofte te herinneren die is gedaan om de kerk duurzamer te maken (Kerk in actie & Tear, z.d.)

3.4 Onderzoeksvraag

De kerkgebouwen zijn het eigendom van de plaatselijke gemeente en die gemeente voert ook het beheer hierover uit. Dit zorgt ervoor dat elk kerkgebouw anders is en verschillend beheerd wordt en het ene gebouw dus wel op de lijst staat met Groene kerken en de rest niet. De gebouwen staan dus los van de organisatiestructuur die hiervoor beschreven is. Dit maakt het ook lastig want de generale synode kan bijvoorbeeld nog zoveel willen doen, maar kan bijvoorbeeld niet verplichten dat elk kerkgebouw aan de eisen moet gaan voldoen voor een groen kerkgebouw. Maar wat zou er dan wel gedaan kunnen worden om meer kerken actief te laten zijn op dit gebied? Wat wordt er al door kerken gedaan en met welke motivatie? Speelt onze Bijbelse opdracht tot rentmeesterschap daarbij een rol?

Deze vragen leiden tot de volgende onderzoeksvraag:

“Wat is de relatie tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en rentmeesterschap met betrekking tot natuur?”

Uit beantwoording van de hoofvraag zal blijken welke acties kerken kunnen ondernemen om minder druk op het milieu uit te oefenen en met welke motivatie dit wel of niet gebeurt. Op basis hiervan kan een advies opgesteld worden met concrete actiepunten wat er gedaan zou kunnen worden om meer kerken actief te laten zijn met rentmeesterschap. Op die manier zullen de kerken en het dienstenbureau dit advies kunnen gebruiken om hetgeen wat wordt gedaan uit te breiden.

Met behulp van de volgende deelvragen wordt de hoofdvraag beantwoordt:

1. Hoe wordt rentmeesterschap met betrekking tot natuur vormgegeven binnen de kerken?
2. Wat motiveert de kerken om aandacht te schenken aan de zorg voor de natuur?
3. Wat zijn de knelpunten om meer aandacht te schenken aan de zorg voor de natuur?

Toelichting op de deelvragen

Bij deelvraag een is het de bedoeling te inventariseren hoeveel en wat er gedaan wordt om duurzaamheid onder de aandacht en in praktijk te brengen. Bij het onder de aandacht brengen wordt er gekeken naar prediking, catechisaties en thema-avonden. Bij de praktijk wordt er gekeken naar het beheer van het kerkgebouw (afvalscheiding, energiegebruik enzovoort.), samenwerking met organisaties of bedrijven en financiële steun aan organisaties.

In deelvraag twee wordt er gekeken vanuit welke motivatie kerken handelen en of de opdracht voor rentmeesterschap hierbij een rol speelt.

In de derde deelvraag zal er gekeken worden wat een kerk tegenhoudt om (meer) aandacht te besteden aan de zorg voor de natuur.

3.5 Doelstelling

Het doel van dit rapport is te onderzoeken wat de Christelijke Gereformeerde Kerken doen met de taak als rentmeesters in theorie en praktijk. Wat doen de gemeentes met het gebouw om dit zo duurzaam mogelijk te onderhouden en wat wordt er gedaan om andere gemeenteleden hierin te stimuleren om dit ook thuis te doen? Daarnaast wordt er gekeken wat de knelpunten zijn waardoor kerken minder doen dan mogelijk is. Het belangrijkste doel van dit rapport is om inzichtelijk te krijgen hoe rentmeesterschap zich verhoudt tot de Christelijke Gereformeerde Kerk en om een advies uit te brengen om deze verhouding eventueel te kunnen verbeteren.

3.6 Afbakening

Dit onderzoek is op verschillende punten afgebakend. Als eerste is er gekozen dit onderzoek binnen de Christelijke Gereformeerde kerken te houden. Er zijn veel kerkverbanden en christelijke kerken zijn verschillend met soms ver uiteenlopende meningen over onderwerpen. Het kost te veel tijd om al die kerken te benaderen. Het onderzoek binnen een kerkverband lijkt daarom de beste oplossing om een goede afspiegeling te kunnen geven van wat er speelt onder de kerken.

De tweede afbakening die is gemaakt is het onderdeel natuur van rentmeesterschap. Juist dit is van belang voor het onderzoek en de andere zaken die onder rentmeesterschap vallen niet. Dit deel gaat onderzocht worden op: praktijk, theorie en visie. Theorie valt te verdelen in prediking, catechisaties en thema-avonden. Bij de praktijk wordt gekeken naar het beheer van het kerkgebouw, financiële inzamelingen en samenwerkingen met organisaties. Als laatste de visie, daar wordt gekeken naar de motivatie achter de handelingen die vallen onder de theorie en praktijk.

De derde afbakening is de laag van het onderzoek namelijk bij de plaatselijke kerk. Zoals eerder gezegd is in de inleiding heeft de generale synode of een andere laag niets te zeggen over het kerkgebouw dan de plaatselijke gemeente zelf. Daardoor is de keuze gemaakt om onder de plaatselijke gemeentes te onderzoeken.

4. Aanpak

In dit hoofdstuk zal de gekozen aanpak uitgelegd en besproken worden. In het vooronderzoek is een interview afgenomen bij het dienstenbureau om te inventariseren of er een landelijk beleid bestaat en hoe zij proberen dit onderwerp handen en voeten te geven, daarnaast zijn er vragen gesteld ter ondersteuning van de inleiding en de methode.

Dit onderzoek bestond uit het afnemen van vijf kwalitatieve interviews bij verschillende kerken. Tijdens deze interviews is er antwoord gegeven op de drie deelvragen en daarmee ook op de hoofdvraag.

Aangezien bekend moest worden wat de visie is achter de beslissingen en daden van de kerken, is er gekozen voor kwalitatief onderzoek boven kwantitatief onderzoek. Doordat deze interviews meer de diepte ingaan en het gaat om zaken die bij elke kerk vergelijkbaar zijn, is er gekozen voor 5 interviews. Deze vijf gemeenten zijn gekozen om verschillende redenen. In de tabel hieronder is te zien wie er geïnterviewd worden en waarom.

Tabel 1 waar en wie er geïnterviewd worden en waarom.

Gemeente	Wie interviewen	Waarom
Amsterdam	Predikant tevens beheerder gebouw	Aangesloten bij Groene kerken.
Bennekom	Predikant & beheerder gebouw	Geen specifieke reden.
Ede	Beheerder gebouw & diaken	Flinke verbouwing gehad.
Leiden	Predikant & beheerder gebouw	Geen specifieke reden.
Utrecht West	Predikant & beheerder gebouw	Geen specifieke reden.

Er is een verschil in ligging tussen de verschillende kerken van de Christelijke Gereformeerde Kerken. De zogenaamde verdeling van licht/vrij naar zwaar/behoudend. Dit verschil kan zich uiten in verschillende meningen over interpretatie van bijbelgedeeltes en hoe de kerk openstaat voor bijvoorbeeld vernieuwing of bepaalde onderwerpen. In eerste instantie zou hier rekening mee gehouden worden bij het kiezen van de kerken voor een interview. Nadat enkele predikanten niet beschikbaar waren voor een interview en de planning in het geding kwam is er voor gekozen dit niet door te zetten maar voor een kerk te gaan waarvan de mensen wel beschikbaar waren.

Twee gemeentes zijn wel bewust gekozen namelijk Amsterdam en Ede. De gemeente Amsterdam is aangesloten bij Groene kerken en is daarmee al actief bezig met duurzaam handelen. De kerk van de gemeente in Ede is net verbouwd en daarbij was het interessant om te kijken of dit onderwerp daarbij een rol heeft gespeeld.

Het interview werd verdeeld in drie verschillende categorieën en vervolgens in subcategorieën ingedeeld.

Theorie

- Prediking
- Catechisatie
- Thema-avonden

Praktijk

- Kerkgebouw
- Financiële inzamelingen
- Samenwerking organisaties en bedrijven

Visie

De eerste twee categorieën gaven antwoord op de eerste deelvraag: “Hoe wordt rentmeesterschap met betrekking tot natuur vormgegeven binnen de kerken”? De derde categorie gaf antwoord op de

tweede deelvraag: “Wat motiveert de kerken om aandacht te geven aan de zorg voor de natuur”? De laatste deelvraag: Wat zijn de knelpunten om meer aandacht te schenken aan de zorg voor de natuur?” wordt beantwoord door middel van antwoorden door de drie categorieën heen. Met behulp van de antwoorden op de drie deelvragen wordt de hoofdvraag beantwoord: Wat is de relatie tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en rentmeesterschap met betrekking tot natuur”?

5. Resultaten

In de methode is beschreven dat het onderzoek bestaat uit vijf interviews. In dit hoofdstuk zullen de resultaten van deze interviews door middel van een schema getoond worden. Dit schema is ingedeeld in categorieën die ook zijn gebruikt in het interview. Per categorie zijn de belangrijkste onderwerpen eruit gehaald en gecodeerd met een kleur die aangeeft wat er mee gedaan wordt. Aan de hand van dit schema zullen de resultaten toegelicht worden.

Tabel 2 gecodeerde uitkomsten interviews

Vraag	Kerken				
	1*	2	3	4	5
1. Theorie					
1.1 Preek over rentmeesterschap m.b.t natuur					
1.2 Catechisatie			Onbekend		
1.3 Thema-avonden					
2. Praktijk					
2.1 Beheer gebouw					
2.2 Financiële steun organisaties					
2.3 Samenwerking					
3. Visie					
3.1 Beleid					
3.2 Duidelijke motivatie voor handelen					
4. Overig					
4.1 Tevreden over beheer kerkgebouw					
4.2 Is bekend met Micha NL					
4.3 Is bekend met Micha duurzaam					
4.4 Is aangesloten bij Groene kerken					
4.5 Speelt thema in de commissie					

Tabel 3 Legenda tabel 2

Legenda	
Ja	
Beperkt	
Nee	
Nee maar...	

**Dit is een missionaire gemeente. De gemeente heeft een sociale en maatschappelijke functie in de wijk. Daarnaast is de gemeente multicultureel en komen er zowel gelovigen als niet gelovigen. Hierdoor is de gemeentesamenstelling wat anders dan bij de andere kerken binnen het kerkverband en zo komt de gemeente dus ook voor andere keuzes te staan en zullen er andere afwegingen worden gemaakt.*

5.1 Theorie

De theorie bestaat uit drie onderdelen namelijk: de preek, catechisatie en thema-avonden.

5.1.1 Prediking

Of de preken over dit onderwerp gaan is zeer afhankelijk van de huidige predikant van een gemeente. Deze predikant maken zelf de keuze waar ze over preken dus als een predikant dit een belangrijk onderwerp vindt zal dit vaker naar voren komen. Drie kerken gaven aan het geen onbelangrijk thema te vinden maar dat het geen hoofdzaak is van het evangelie. Dit onderwerp wordt daarom weleens genoemd of betrokken bij een preek of gebed maar de predikanten zouden zich niet alleen op dit thema focussen. De rede voor kerk 1 om dit wel te doen was de keuze om elke preek aan te laten aansluiten bij een actueel thema. Nu is duurzaamheid zoals al genoemd in de inleiding een actueel thema in de maatschappij, daarom komt dit thema wat vaker aan bod tijdens preken.

5.1.2 Catechisaties

Catechisaties worden in de meeste kerken aan de hand van een boekje gedaan die gedurende het jaar behandeld wordt. Afhankelijk van deze methode komt het thema schepping en de zorg daarvoor aan bod of niet. Drie kerken gaven aan met een methode te werken waarin dit naar voren kwam. Kerk 3 wist niet of rentmeesterschap in de methode genoemd werd. De predikant van kerk 1 kon niet naar zekerheid zeggen of rentmeesterschap aan bod kwam. De gemeente was al blij dat er jongeren naar de catechisatie kwamen en zijn daarom op zoek naar aansprekende thema's voor de jeugd, rentmeesterschap viel daar waarschijnlijk niet onder. Hoe de kerken dacht over de interesse van jeugd voor dit onderwerp is ook verschillend. Kerk 1 zag weinig interesse om er over te praten maar hen betrekken bij een schoonmaakactie in de buurt kon wel. Kerk 2 zag geen weerstand maar onder de achttien jaar werd daar weinig interesse gezien, boven de achttien jaar was het verschillend per persoon en hangt het van hun maatschappelijke betrokkenheid af of de jeugd dit onderwerp interessant vindt. In kerk drie werd wel enige bewustzijn geconstateerd bij de jeugd maar het is geen hoofdthema voor hun interesse. In kerk 4 werd er bij de jeugd meer interesse gezien dan bij de ouderen. Zeker basisschooljeugd leek geïnteresseerd als het gekoppeld werd aan een aansprekend verhaal. Hierbij werd het voorbeeld genoemd van een presentatie de op een basisschool was geweest van een man die plastic petflesjes verzamelde, daar een boot van bouwde en er mee ging varen om aandacht te vragen voor zwerfvuil en of er statiegeld op die petflesjes kon komen. Hier waren de kinderen enorm enthousiast over geweest. Daarnaast dachten de predikant en commissie van beheer dat het thema ook onder de oudere jeugd zeker aan bod zou kunnen komen en er ook best wel wat interesse naar is. In kerk 5 kon er moeilijk gezegd worden of de jeugd hierin geïnteresseerd was. Er was wel een groep vanaf ongeveer 22 jaar oud die een groep hadden gevormd om na te denken over hoe er in de kerk duurzamer zou kunnen worden gehandeld.

5.1.3 Thema-avonden/ gemeenteavonden.

Met uitzondering van kerk 1 heeft elke gemeente weleens gemeenteavonden waarbij er presentaties worden gegeven of er bezinning is over bepaalde onderwerpen. In kerk 2 was rentmeesterschap en milieu duidelijk een onderwerp geweest tijdens een van deze avonden en was er een verrassend hoge opkomst geweest van gemeenteleden. Bij de andere kerken was dit nog niet aan bod gekomen maar was het wel mogelijk om een onderwerp als dit te gebruiken om een avond te vullen voor de gemeente. Kerk 4 was een gemeente die daar heel enthousiast op inhaakte en al ideeën had om dat eens te proberen.

5.2 Praktijk

5. 2.1 Beheer van het gebouw.

In het interview is geïnformeerd naar drie specifieke activiteiten binnen het kerkgebouw, daarnaast is er geïnformeerd wat de kerken naast die drie aspecten nog meer deden om de druk op de natuur te verminderen. Deze drie aspecten zijn: Groen gas/elektriciteit, afvalscheiding en bewuste inkoop dagelijkse producten. Deze worden in de tabel hieronder gespecificeerd.

Tabel 4 Aspecten beheer gebouw

Aspecten beheer gebouw.	Kerken				
	1	2	3	4	5
Inkoop groen gas/elektra					
Afvalscheiding					
Bewuste inkoop producten					

Inkoop gas en elektra

Zoals te zien hebben drie kerken een groen energiepakket. Kerk drie heeft dit onderwerp op de agenda staan om daar wat mee te gaan doen. Kerk 1 heeft daarnaast ook nog zonnepanelen. De optie voor zonnepanelen staat bij kerk 2 en 3 ook onder de aandacht maar in verband met komend en al geweest groot onderhoud is de aanschaf van zonnepanelen verder naar de toekomst geschoven.

Afvalscheiding

Afvalscheiding blijkt in het interview sterk af te hangen van wat de gemeente ophaalt en wat de bewoners zelf moeten wegbrengen. In kerk 1 wordt glas, rest en papier apart ingezameld. Sinds er een aparte container voor plastic is, wordt dit ook apart ingezameld. In kerk 2 wordt papier en GFT in een aparte container gedaan maar verder gaat alles bij elkaar. Daarnaast is het wel zo dat als er een grote bijeenkomst is met veel afval dat het voor het gemak vaak wel in een zak verdwijnt met het opruimen. Kerk 3 wordt er over het algemeen geen afval gescheiden maar bij grote activiteiten van de gemeente wordt het wel zoveel mogelijk apart ingezameld. In kerk 4 wordt het papier, rest, gft en glas apart ingezameld. In kerk 5 wordt het GFT en rest gescheiden, de gemeente haalt de rest niet gescheiden op. Zo kan het oud papier bij de supermarkt ingeleverd worden maar dan moet alles door een gleufje schuiven van briefformaat, dat is te veel gedoe als je veel oud papier hebt. Alle kerken leveren dus gescheiden aan wat de gemeente gescheiden ophaalt.

Bewuste inkoop van producten

Dit gaat om zowel kleine als grote producten. In kerk 1 wordt op het moment dat er bijvoorbeeld een maaltijd is, gekozen voor biologische streekproducten. Daarnaast worden bedrijven waarmee samengewerkt wordt gecontroleerd op een keurmerk of iets met duurzaam of biologisch. In kerk 2 staat in het beleid dat er goed wordt gekeken waar spullen vandaan komen. Of de koster dat ook werkelijk doet wordt niet gecontroleerd. Voor de verbouwing zal wel gekeken worden of de bouwmaterialen duurzaam zijn. Een kanttekening die de predikant bij dit onderwerp maakt is loyaliteit. Een kerkgemeente heeft veel te maken met mensen die diensten leveren. Zo wordt het eten voor gemeentemaaltijden vaak geregeld door gemeenteleden. Daar heeft de kerk dus ook te maken met loyaliteit. Dus dan is er de afweging of er voor goedkoop, makkelijk, duurzaam of loyaliteit wordt gekozen. Kerk 3 koopt de avondmaalwijn biologisch in nadat hierover eens vragen zijn gesteld. Daarnaast heeft de commissie bij de verbouwing rekening gehouden met de producten die gekocht zijn of dat lang mee gaat en of het een betere optie dan de voorganger is. Zo zijn de lampen vervangen door ledverlichting. Bij die verbouwing is er eveneens gekeken welke producten nog een tweede bestemming konden krijgen. Zo zijn de lampen, deuren en stoelen verkocht. In kerk 4 is het enige waar bewust naar gekeken wordt: of het papier dat ingekocht wordt FSC gekeurd is. Een vrij eenvoudige keuze. Voor de andere zaken en producten werd het lastig werd aangegeven. Zo koopt de koster kleine producten maar voor een muziekcommissie koopt weer iemand anders

materialen in. Zo zijn er veel verschillende mensen verantwoordelijk voor verschillende spullen. Hierdoor is het moeilijk overzicht te houden en doet de commissie dus nog niet veel met bewuste inkoop van producten. Wel gaf de commissie aan dat bij bijvoorbeeld onderhoudswerk aan het dak, de inkoop van producten wel bewust gedaan wordt. Het dak zal gelijk extra geïsoleerd worden. In kerk 5 werd aangegeven dat de commissie hier niet zo mee bezig was. Ooit was de commissie eens benaderd voor fair trade koffie door een leveraar. Dat wilde de commissie toen gaan introduceren maar op dat moment stopte het bedrijf ermee en heeft de kerk ook geen verdere stappen ondernomen.

Naast deze drie opgenoemde categorieën gaven de kerken aan wat er daarnaast nog aan andere zaken gedaan werd om de zogenaamde voetafdruk te verkleinen.

Kerk 1 staat en leeft in de omgeving. Om daarin ook het goede voorbeeld te geven en een plek te bieden waar mensen zich welkom voelen, wordt er met de gemeente vuil geprikt in de wijk en kunnen mensen in de wijk ook gebruik maken van het gebouw. De kerk wil op die manier graag delen wat er is. Daarnaast wordt er drie keer in het jaar een weggeeftafel georganiseerd, waarbij gemeenteleden de spullen die niet meer gebruikt worden op vrijdag kunnen inleveren en op zondag mag iedereen daar uitzoeken wat de leden kunnen gebruiken. Als er overblijft kijkt de voedselbank en mensen die het naar vrienden en familie in het buitenland willen sturen er nog tussen. Zo krijgen veel spullen een tweede bestemming. Een recente verandering in het kerkgebouw is de verwarming. De zalen worden tegenwoordig apart verwarmd zodat niet het hele gebouw verwarmd wordt als er een zaal nodig is. Daarnaast is de verwarming vanaf een punt geregeld, dus in de zalen kan niet meer naar eigen comfort aan alle radiatorknoppen gedraaid worden. Als er in de gemeente een maaltijd georganiseerd wordt gaat alles wat overblijft naar leden die het goed kunnen gebruiken of naar de voedselbank. Andersom weet de voedselbank de kerk ook te vinden, Als er eten over is gaat het naar de gemeenteleden. Een idee waar nog aan gewerkt wordt, is een duurzaam collectief met kerken en moskeeën in de stad. Om op die manier duurzaamheid te promoten maar dan wel vanuit levensbeschouwelijk oogpunt. Kerk 2 zet duurzaamheid naast de presentatie die weleens is geweest over milieu vooral in op het gebouw. De gemiddelde temperatuur waarop de verwarming staat is naar beneden gebracht. Daarnaast is er een warmtelek onderzoek gedaan om te kijken waar de zwakke punten zitten qua warmteverlies. Met het komende onderhoud wordt hier rekening mee gehouden worden en zal het dak gelijk geïsoleerd worden. Voor de te gebruiken materialen wordt er ook gekeken naar een duurzame optie. In kerk 3 is het onderwerp bij de diaconie ook meer gaan spelen. Twee concrete acties die de diaconie daarvoor onderneemt is het laten bijwonen van een Michabijeenkomst door een diaken. Dit wordt daarna in de diaconie besproken. Daarnaast is er de wens dit onderwerp ook ter sprake laten komen bij de diaconale huisbezoeken. Evenals bij kerk 1 heeft deze gemeente ook de warmteregeling aangepast. Als een zaal verwarmd wordt, wordt niet ook gelijk de kerkzaal erbij opgewarmd. Daarnaast is de verlichting vervangen door ledlampen, de isolatie verbeterd en is glas vervangen door dubbel glas. Daarnaast is er met de verbouwing zoveel mogelijk geprobeerd om spullen een tweede leven te geven. Lampen, deuren en stoelen zijn verkocht en worden elders weer gebruikt. Kerk 4 was er nog niet veel mee bezig maar heeft duurzaamheid wel op de agenda staan zodat de commissie van beheer hierover na kan gaan denken en er wat mee kan gaan doen. Wat al gedaan wordt is bewust omgaan met papiergebruik, er zijn bewust geen postvakken voor gemeenteleden en veel bladen kunnen digitaal aangevraagd worden. Daarnaast worden materialen hergebruikt als het eenvoudig kan. De boekenkasten zijn vermaakt zodat ze weer gebruikt konden worden. Wat nog op de planning staat is het dak isoleren als dat vernieuwd wordt en de aanleg van een bibliotheek voor dagboeken. Die boekjes worden namelijk maar een jaar gebruikt en veel mensen gebruiken ze en daarna gaan ze anders weg. En onder de gemeenteleden wordt ook nog wel kinderkleding uitgewisseld. Kerk 5 heeft de oude lampen vervangen door ledverlichting. Daarnaast speelt het onderwerp nog niet echt en laten ze zich qua onderhoud leiden door de monumentenwacht. Wat de inspectie zegt dat aan onderhoud nodig is, wordt door de commissie gedaan.

5.2.2 Financieel.

Alle kerken gaven aan financieel geen natuurorganisaties te steunen. Daarbij werd direct aangegeven dat, dat ook niet zo eenvoudig ligt. Het landelijk diaconaat heeft een lijst met doelen die zijn gekenmerkt als doelen die verantwoord zijn om te steunen als gemeente. Deze organisaties werken allemaal vanuit een christelijke basis. Er zijn wel instanties als bijvoorbeeld Woord en Daad die ook wel wat op natuurgebied doen dus indirect wordt dat werk ook gesteund. Daarnaast zijn de meeste collectes vastgesteld voor gebouw, salaris dominee en dergelijke dus er zijn niet veel collectes die een apart doel kunnen krijgen.

5.2.3 Samenwerking.

Kerk 1 heeft een samenwerking met de voedselbank en ook bedrijven weten de kerk steeds meer te vinden voor als er bijvoorbeeld voedsel over is van een maaltijd. Er wordt dan nagevraagd of de gemeente dit kan gebruiken en de gemeente verdelen het weer onder de leden. Daarnaast staat er een samenwerking gepland met de moskeeën en kerken in de stad als een collectief om duurzaamheid te promoten. Kerk 2 maakt gebruik van een collectieve inkoop van groen gas en elektra. Daarnaast is er een collectief van kerken in de omgeving waar regelmatig mee wordt overlegd voor duurzaam kerkbeheer. Kerk 3 is de enige kerk die een keer is benaderd voor samenwerking op gebied van dierbescherming. Zo is de gemeente gevraagd of er vleermuizenkasten aan het kerkgebouw geplaatst mochten worden in verband met de sloop van het gebouw er tegenover waar vleermuizen zitten. Dit is toen overlegd en goed bevonden. Daarna heeft de organisatie van de vleermuizenkasten het zelf niet door laten gaan omdat er toch een betere plek werd gevonden voor de kasten. Maar de commissie was wel bereid om mee te werken. Kerk 4 geeft aan niet te kijken of een bedrijf duurzaam werkt voordat er mee samengewerkt wordt, maar voor de maatregel zelf die genomen moet worden, wordt er wel naar een duurzame oplossing gekeken. Er wordt ook weleens samengewerkt met twee andere kerken in de stad op praktisch gebied. Dit onderwerp zou daar ook ter sprake kunnen worden gebracht. Daarnaast wil de predikant contact opnemen met de stad om te kijken wat ze kunnen betekenen voor de buurt en of er iets van een subsidie of leaseconstructie is voor zonnepanelen. In kerk 5 wordt net als in kerk 2 gas en elektra door middel van een collectief ingekocht met kerken in de stad. Daarnaast is er geen samenwerking op het gebied van duurzaamheid.

5.3 Visie

De categorie visie bestaat uit twee onderdelen namelijk: het hebben van een beleid en of de kerken een duidelijk motivatie hebben voor de manier van handelen.

5.3.1 Beleid.

Op dit onderdeel verschillen de kerken allemaal. Kerk 1 heeft geen officieel beleid maar doordat de kerk onderdeel is van Groene kerken heeft de gemeente wel op papier staan wat er gedaan wordt voor een duurzame kerk en wat de toekomstplannen zijn. Kerk 2 heeft een beleid geschreven over hoe de commissie de zaken in de kerk en gemeente wil aanpakken. Kerk 3 heeft een concept beleid liggen. Het is nog niet officieel maar de eerste blauwdruk ligt er. Kerk 4 geeft aan dat het onderwerp ter sprake gaat komen in de commissie van beheer en dat ze zaken omtrent duurzaamheid gaan bespreken, een beleid is er niet. In kerk 5 is er eveneens geen beleid mede doordat het onderwerp nog niet speelt in de commissie of kerkenraad.

5.3.2 Duidelijke motivatie voor handelen

In alle kerken is een duidelijke motivatie voor hun handelen aanwezig. De kerken 1, 2 en 3 gaven heel duidelijk aan dit onderwerp belangrijk te vinden en konden ook direct een motivatie geven waarom de kerken dit zo belangrijk vinden. Kerk 4 en 5 konden verklaren doordat het onderwerp nog niet zo speelt in de gemeente dat er daardoor ook niet zoveel mee werd gedaan.

Uitspraken omtrent motivatie en visie van de kerken. Voor de context van de uitspraken zie de bijlagen.

Kerk 1

Predikant

“We hebben niet echt een visie, het is toch normaal dat we dit als christen doen”.

“De kerk heeft naar mijn mening zich teveel gericht op geestelijk heil en ziel. Duurzaamheid is echt een ding waarin wordt gevraagd de aarde te bebouwen en te bewaren. Als voorganger moet ik daar een voorbeeld in stellen.”

“We moeten het voortouw nemen en positief zijn.”

“We willen gewoon graag dat onze mensen toegewijd volgeling van Jezus zijn”.

Kerk 2

Predikant

“Het is een Bijbelse noodzaak goed voor de schepping te zorgen en ons bewust te zijn van ons rentmeesterschap”.

“Ik wil de verantwoordelijkheid niet uit handen van de mensen nemen. Ik kan hooguit kritische vragen stellen maar ik kan niet zeggen wat ze wel en niet mogen doen”.

Commissie van beheer

“Voor mij is duurzaamheid een van de belangrijkste thema’s. Je wilt de aarde leefbaar houden voor je kinderen en kleinkinderen, daar maak ik bewuste keuzes in”.

“De commissie handelt sterk vanwege de roeping om de schepping te beheren en op dit terrein zorgzaam te zijn. We kunnen als christen niet zeggen we nemen de gok maar op een goede afloop. We hebben een verantwoordelijkheid naar God toe in hoe we met de schepping omgaan. We moeten ons verantwoordelijk gedragen”.

“Als je als christus als verlosser ziet, heeft dit invloed op de ander. Zorgvuldig met elkaar en met de schepping omgaan. Dat staat niet los van elkaar”.

Kerk 3

Diaken

“Er moet duidelijk een link naar het geestelijk leven gelegd worden. Duurzaamheid is een hot topic maar als het niet ingekaderd is, wordt het een rage/hype en wordt het een leeg iets”.

“Als we dit ter sprake willen brengen proberen we dit met een Bijbels grondslag: voor de zondeval heeft God de opdracht gegeven van het bouwen en bewaren. We hebben deze hoge opdracht niet waar gemaakt en toch neemt de Heere deze opdracht niet bij ons weg”.

“Als je erkent dat je deze opdracht niet waarmaakt, kan je daarmee naar God. Als je God liefhebt dan heb je ook lief wat hij gemaakt heeft. Je wilt dan niet meer alles voor jezelf houden maar je wilt delen en zorgen dat anderen het ook goed hebben”.

“Alleen vanuit een persoonlijke bekering kan zorgdragen voor de schepping goed gaan. Als je niet vanuit die bekering werkt, is het een wettisch streven en doe je het zonder dat je er achter staat”.

Commissie van beheer

“Je wilt duurzaam handelen inhoud geven. De koppeling met het woord, en het rentmeesterschap wat daar in staat, dat moet er wel in zitten. Het is eigenlijk iets wat ons niet verteld moet worden maar dat moet van nature in ons zitten, dat we het willen doen”.

“De visie is dat wij dit doen vanuit ons rentmeesterschap, dus bewust zijn van wat we gekregen hebben en dat we daar dusdanig mee omgaan”.

“De regeltjes voor het duurzaam handelen zijn niet het doel, maar de verandering vanuit de bekering”.

Kerk 4

Predikant

“Als je wilt voorkomen dat je duurzaamheid wegzet als een hype heb je een goed ankerpunt nodig”.

“Hoe ingewikkeld het verhaal rondom duurzaamheid soms ligt maakt dat de motivatie om duurzaam te handelen weleens wegvalt als je niet oppast. Dit voorkom je door te zeggen: Heere god dit is uw wereld en daar wil ik goed voor zorgen. Ik wil doen wat ik kan en soms doe ik dan dingen die weinig nut hebben maar mijn geweten is dan goed”.

“De wereld is Gods eigen creatie waarop God ons nog steeds een belangrijke plek geeft binnen de ketting van generaties. Dus ik heb ook de verantwoordelijkheid voor mijn kinderen en hun kinderen”.

Commissie van beheer

“Als mensen hiermee aan de gang willen dan willen ze weten Wat heb ik hier aan? Je wilt daarom ook een handelingsperspectief”.

“Ik geloof in een balans tussen people, planet en profit”.

“Je kan niet alleen kijken naar het hier en nu. Wij komen klem te zitten in energie, biodiversiteit en vervuiling. Sommige dingen zoals zure regen hebben we al opgelost maar met onze intelligentie (Door God gegeven) wordt er van ons verwacht dat we niet net doen of het ons niet interesseert en het vervolgens op de volgende generaties elders afwentelen. Het is niet Bijbels om daar je ogen voor te sluiten. Ik voel het als een verantwoordelijkheid om onze gaven en talenten in te zetten om een bijdrage te leveren”.

Kerk 5

Predikant

“Op het moment dat wij door de Heilige Geest nieuw worden gemaakt, dan komt er een leven in dankbaarheid en dat heeft ook te maken hoe wij met de schepping omgaan”.

“Als het dus in mijn preek gaat over vernieuwing van het leven dan heeft dat ook te maken met het leven met de Heer, leven met elkaar en leven met de schepping

Commissie van beheer voegt hieraan toe: “Dan krijgt het ook een natuurlijke plek in de gemeente en wordt het niet opgelegd. Anders krijgt het iets kunstmatigs”.

“Na de bekering leef je dus in een nieuwe wereld. Je daarvan bewust zijn en daar bewuste keuzes in maken hoor bij het leven met de Heere Jezus. Commissie van beheer voegt toe: “Maar ieder bepaalt wel voor zichzelf hoe ver je daarin gaat”.

5.4 Overig

5.4.1 Tevredenheid over het beheer van het kerkgebouw.

De predikant van kerk 1 is niet tevreden over het beheer van het gebouw. Doordat de voorganger ook verantwoordelijk voor het gebouw is kost dat veel tijd wat of ten koste van de taak als voorganger gaat of ten koste van het beheer. Liever zou de predikant iemand zien die het beheer over neemt en die hier oog en hart voor heeft. Daarnaast zou de predikant graag meer bewustzijn creëren. Het bordje van Groene kerken en dat er fair trade koffie wordt geschonken is al een stap in de richting van meer bewustzijn creëren maar het kan beter. Daarnaast zou de predikant ook nog weleens een discussieavond over bijvoorbeeld eerlijke kleding willen houden om op die manier de leden wat actiever aan het nadenken te krijgen. Daarnaast zou de gemeente graag dubbel glas in het gebouw willen op het moment dat de financiën dat toelaten.

Kerk 2 is wel tevreden over het gebouw. De commissie van beheer geeft aan: “Het onderwerp zal altijd aandacht moeten blijven vereisen maar zoals het nu gaat en het beleid aangehouden wordt, gaat het prima”. Een toekomstwens van de predikant is nog dat er meer betrokkenheid heerst. Het plan van de zonnepanelen werd bijvoorbeeld geparkeerd, maar dat werd heel makkelijk geaccepteerd door de gemeente. Er kwamen geen vragen over en of het misschien toch wel kon. De toekomstwensen voor het kerkgebouw zijn nog zonnepanelen.

Kerk 3 is eveneens tevreden over het beheer van het kerkgebouw. Tijdens de verbouwing is er veel veranderd en verbeterd. Een optie die open staat is zonnepanelen.

Kerk 4 is deels tevreden over het kerkgebouw. Alles wat gedaan moet worden kost of tijd of geld. De commissie zou graag meer tijd willen hebben om alles zorgvuldig te doen. In de praktijk komt er veel op de koster terecht die ook vrijwilliger is. Daarnaast is er veel kennis in de gemeente maar die is versnipperd. Een voorbeeld: iemand weet veel over de geluidstechniek en dergelijk maar kan dat niet uitleggen waardoor de anderen die er een beslissing over nemen denken: "nou laat maar ik snap het toch allemaal niet". Daarnaast gaven de predikant en de commissie aan het fijn te vinden als er een duidelijk handelingsperspectief is, en dat er hulp geboden wordt in keuzes maken. Wat helpt er nou echt? En wat kunnen de kerken doen?

De predikant gaf daarnaast ook aan het een fijn gevoel te vinden om aantoonbaar te maken dat de gemeente rentmeesterschap serieus neemt. "Het is geen topprioriteit voor een kerk maar het hoort er wel bij en dat wil de predikant serieus nemen". De commissie van beheer geeft als laatste nog aan dat de commissie verantwoorde keuzes willen maken. Dat de commissie weet wat de voor- en nadelen zijn en dat op basis daarvan een keuze gemaakt kan worden en deze uitgelegd kan worden. Bijvoorbeeld bij een nieuwe inrichting dat, dit niet modebewust gebeurt maar dat het geschikt is voor meerdere dingen en langere tijd. Daar mag dan ook een groter geldbedrag heen. Dit is een bewuste keuze en verantwoord als de commissie kan laten zien: "dit is het effect en daarom kiezen we ervoor".

Kerk 5 is tevreden over het beheer van het gebouw. Het is een gemeentelijke monumentaal pand en daardoor mag er aan de buitenkant van het gebouw niets veranderd worden, voorheen kreeg de gemeente hier ook subsidie voor. De subsidie is er niet meer maar er is nog wel een monumentenwacht die voor de kerk een inspectie houdt en aangeeft wat er op welke termijn onderhoud nodig heeft. Dit wordt opgevolgd en dat bevalt goed.

5.4.2 Kennen de kerken Micha Nederland

Interessant is dat alle kerken Micha Nederland kennen maar er drie bewust niet mee doen met de Micha Zondag. Kerk 1 doet bewust wel mee met Micha zondag. De predikant is ambassadeur van Tear en komt via die organisatie veel in contact met Micha Nederland. Kerk 3 heeft geen eigen predikant meer dus die gemeente doet er ook niet aan mee. De kerken 2, 4 en 5 doen bewust niet mee om dezelfde reden. Er bestaan zoveel thema zondagen dat de predikanten bezig blijven met thema's en daardoor kunnen de predikanten geen preken serie meer houden. De predikanten zijn daarom terughoudend met thema zondagen.

5.4.3 Kennen de kerken Micha duurzaam

Micha Duurzaam is veel minder bekend, te verklaren doordat het nog niet zo lang bestaat. Alleen kerk 1 kende Micha duurzaam. Doordat het niet bekend was, konden de kerken lastig aangeven of er gebruik van gemaakt kon worden. Het thema kon weleens aan bod komen dus de mogelijkheid is er dan wel dat de materialen van Micha duurzaam daarbij gebruikt kunnen worden.

5.4.4 Zijn de kerken aangesloten bij Groene kerken

Kerk 1 is aangesloten bij Groene kerken. De beweegreden daarvoor is dat de kerk al veel deed aan duurzaamheid en daardoor niet veel moeite te doen om zich daarbij aan te sluiten. Het label was dus meer een besluitstuk. Daarnaast creëert het ook meer bewustzijn onder de gemeenteleden.

Kerk 2 en 3 waren bekend met Groene kerken en hebben toen heel bewust de keuze gemaakt om zich daar niet bij aan te sluiten. De redenatie daarvoor is dat het voor deze kerken geen doel is om een bordje aan de deur te krijgen. Kerk 2 zegt daar het volgende over: "We gaan niet voor een keurmerk. Het duurzaam handelen staat in ons beleid, daar kiezen we bewust voor en daar hoeven we geen keurmerk voor". Kerk 3 verwoordt het anders: "We willen daar niet bij aansluiten want dan lijkt het ons doel te worden terwijl het een middel is. We zijn bang dat het meer vragen oplevert

omdat we ons handelen dan loskoppelen van het rentmeesterschap en de Bijbelse boodschap die er achter zit”.

Kerk 4 gaf aan dat vanuit de gemeente de vraag is gesteld of de kerk zich hierbij aan kon sluiten. Daar was verder nog niet echt over nagedacht maar de commissie gaf aan dat wat er aan ideeën en dergelijke op de site stonden wel goed gebruikt kon worden. Kerk 5 kende Groene kerken niet maar gaven na uitleg aan dat evenals kerk 2 en 3 hier waarschijnlijk niets mee gedaan zou worden omdat het dan opgelegd wordt en iets kunstmatigs krijgt. De commissie van beheer gaf aan: “Met zo’n bordje wil je uitstralen dat je iets doet of al veel doet, maar wat is daar de toegevoegde waarde van”? De predikant plaatste daarbij wel de kanttekening dat de kerk met zo’n bordje zichzelf ook wel verplicht om daadwerkelijk iets te doen. Dus dat het ook een motivatie is om te bewijzen aan de buurt en de gemeente dat deze ook daadwerkelijk met rentmeesterschap bezig is.

5.4.5 Speelt het thema in de commissie van beheer

In kerk 5 is rentmeesterschap geen onderwerp dat speelt in de commissie. Vanuit de gemeente is er recent een groepje gestart die zich wel bezighoudt met dit onderwerp om te kijken wat er in de kerk duurzamer kan. De commissie gaf ook aan dat de kerkenraad bezig is met een bezinning over wat belangrijke zaken zijn en wat minder belangrijke. Dit is gestart na de constatering dat de gemeente zich met veel zaken bezighoudt waardoor hetgeen waar het om gaat in een kerk minder aandacht krijgt. De kerk is bijvoorbeeld een ICF¹ gemeente wat ook geld en aandacht nodig heeft.

Bij kerk 1, 2 en 3 speelt het wel en is er ook al bezinning over geweest en beleidsvorming. In kerk 4 komt het op gang binnen de commissie. Bezinning hierover staat op de agenda.

5.4.6. Knelpunten

Hiernaast zijn er tussen de antwoorden nog zaken genoemd die niet in het schema gecodeerd konden worden. Dit betreft waar kerken tegenaan lopen waardoor zaken omtrent het gebouw niet lopen zoals de commissies zouden willen. Kerk 1 loopt ertegenaan dat het beheer veel op de predikant aankomt terwijl deze daar niet genoeg tijd voor heeft. Daarnaast is de multiculturele samenstelling van de gemeente ook weleens lastig. Een voorbeeld hiervan is een groep Iraniërs in de gemeente, als die een samenkomst heeft met een maaltijd worden daar grote hoeveelheden vlees geconsumeerd. Dat is iets wat de predikant tegenstaat. Maar daar kan moeilijk iets aan veranderd worden omdat de cultuur daarin zo anders is. Als laatste zijn financiën nog wel een punt. Als de kerk er het geld voor had werden de ruiten vervangen door dubbel glas, maar dat is nog niet mogelijk. In Kerk 2 is financiën het enige genoemde punt waardoor de commissie minder doet dan gewild. De zonnepanelen zijn uitgesteld in verband met groot onderhoud aan het dak. In kerk 3 zijn het ook de financiën. De afgelopen verbouwing heeft veel gekost en daardoor moeten er bewuste keuzes gemaakt worden waar het geld aan uitgegeven wordt. Kerk 4 gaf aan dat tijd en geld een knelpunt is. Veel werk komt neer op de koster en die is ook maar vrijwilliger. Daarnaast ook de versnipperde kennis. Er is veel kennis in de gemeente maar die komt niet goed tot uiting. Een voorbeeld werd hiervoor al genoemd in paragraaf 5.4.1. Daarnaast liep de commissie ertegenaan dat er veel dingen mogelijk zijn maar dat er niet bekend is wat nou echt helpt. Waar kan de commissie dingen vinden wat er mogelijk is in kerken en of de kerk er ook baat bij heeft? De Predikant en commissie zouden graag een duidelijk handelingsperspectief willen zien. In kerk 5 werd er nog niet zoveel gedaan dus de commissie liep nog niet echt ergens tegen aan. Wel een punt wat genoemd werd, was het scheiden van papier van de rest van het afval. De gemeentelijke ophaaldienst faciliteert dat niet waardoor papier door een klein gleufje bij de supermarkt kan worden ingeleverd. Doordat dit niet praktisch is wordt het niet gedaan.

¹ Internationale en Nederlandse wijk in een gemeente.

6. Discussie

De doelstelling van dit rapport was om te onderzoeken wat de Christelijke Gereformeerde Kerken doen met rentmeesterschap, wat knelpunten zijn om er actief wat mee te doen en op basis daarvan aanbevelingen te kunnen doen om de verhouding tussen de kerken en rentmeesterschap te verbeteren.

Er zijn veel verschillende manieren waarop de kerken met rentmeesterschap bezig zijn. Inkoop en verbruik van energie is iets wat nu speelt in de kerken. Zonnepanelen of inkoop van groen pakket worden besproken en er wordt actie ondernomen om minder energie te hoeven gebruiken. Twee dingen die kerken tegenhouden om rentmeesterschap meer in praktijk te brengen zijn tijd en geld waarbij vooral geld een hoofdzaak lijkt. Elke kerk kon vertellen dat rentmeesterschap als een opdracht gezien wordt en een belangrijk thema is van het evangelie. In de praktijk lijkt rentmeesterschap minder prioriteit te hebben in sommige gevallen.

In de inleiding werd de aanname gedaan dat, doordat er maar twee kerken aangesloten waren bij Groene kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken zich niet bezig leken te houden met rentmeesterschap. Uit de interviews blijkt dat er door kerken bewust de keuze is gemaakt om zich daar niet bij aan te sluiten maar eigen beleid te vormen en aan te houden.

Daarnaast lijkt uit tabel 3 dat kerk 5 niet open staat voor het duurzaam handelen, na wat vragen bleek de gemeente er wel voor open te staan maar er voorheen nog niets mee gedaan had.

De resultaten kunnen beïnvloed zijn doordat de onderzoeker geen ervaring had met kwalitatieve interviews. Door de onervarenheid zijn misschien vragen niet goed gesteld zodat het antwoord niet geheel toereikend was om te kunnen gebruiken bij het onderzoek. Daarnaast is achteraf gezien de indeling van het interview niet helemaal logisch geweest met oog op de deelvragen. Het onderdeel knelpunten is in de interviews beperkt aan de orde gekomen waardoor mogelijk niet alles aan bod is gekomen.

Als laatste moet aangegeven worden dat deze vijf interviews geen afspiegeling van de situatie binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken is. Dit onderzoek is gehouden als inventarisatie naar wat er gedaan wordt en waarom dit zo gedaan wordt en waarom sommige dingen niet gaan. Als men wil weten hoeveel kerken er binnen dit kerkverband actief met rentmeesterschap bezig zijn, zal er aanvullend onderzoek nodig zijn. Daarnaast liggen er ook mogelijkheden in het groen rondom de kerkgebouwen. Deze goed onderhouden is naast dat het mooi voor het oog is ook goed voor de flora en fauna. Hier is in het onderzoek verder geen aandacht aan besteed maar ook op dat gebied zijn er mogelijkheden qua zorg voor de natuur. In een ander onderzoek zou dat eventueel meegenomen kunnen worden.

7. Conclusie

In dit hoofdstuk zal de hoofdvraag aan de hand van de deelvragen beantwoord worden. De hoofdvraag van dit onderzoek is al volgt:

“Wat is de relatie tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en rentmeesterschap met betrekking tot natuur in de praktijk?”

Aan de hand van de volgende deelvragen zal deze hoofdvraag beantwoord worden:

1. Hoe wordt rentmeesterschap met betrekking tot natuur vormgegeven binnen de kerken?
2. Wat motiveert de kerken om aandacht te schenken aan de zorg voor de natuur?
3. Wat zijn de knelpunten om meer aandacht te schenken aan de zorg voor de natuur?

7.1 Vormgeving rentmeesterschap binnen de kerk

Vormgeving van het rentmeesterschap gebeurt in de kerken zowel in theorie als in praktijk. Zoals ook al te zien is in de resultaten en de opbouw van het interview.

Theorie

Middelen om rentmeesterschap bespreekbaar te maken zijn preken, catechisaties, jeugdavonden en gemeenteavonden. De predikanten gaven aan, de preken er niet geheel geschikt voor te vinden. Rentmeesterschap is een belangrijk onderwerp, maar allereerst gaat het om de bekering en daaruit komt als het goed is een veranderende levensstijl waarin men zorg wil dragen voor de schepping. Dit is een zaak wat niet opgelegd moet worden, maar vanuit de mens zelf moet komen. Dit komt weleens in preken aan bod maar dan ‘als een onderdeel van’ en niet als onderwerp zelf. Dat wordt ook lastig bevonden, omdat er vanaf de preekstoel niet gezegd kan worden: “doe dit of doe dat”. De verantwoordelijkheid moet niet bij de gemeenteleden worden weggehaald. De gemeenteleden mogen er bewust van gemaakt worden, maar moeten daarin zelf keuzes maken.

Een andere mogelijkheid om rentmeesterschap te bespreken, is op catechisaties en jeugdavonden. Op de meeste catechisaties komt het onderwerp eenmaal per jaar wel ter sprake als onderdeel van de methode die gebruikt wordt. Of dit onderwerp terug komt op jeugdavonden was niet bekend. Op de vraag of de jeugd uit de gemeentes hierin geïnteresseerd is, kwamen verschillende antwoorden. De meeste kerken gaven aan dat per persoon verschilt of er interesse is en dat de interesse ook van de leeftijd afhangt. De kinderen met een basisschoolleeftijd zullen het interessant vinden als het gekoppeld is aan een aansprekend verhaal. Tussen die groep en de achttienjarigen werd er weinig interesse verwacht. Vanaf achttien jaar werd verwacht dat het van de maatschappelijk betrokkenheid afhangt of dit onderwerp de jeugd aanspreekt of niet.

Een andere mogelijkheid die weleens bewust gebruikt wordt om iets over rentmeesterschap te zeggen zijn de gemeenteavonden. Dit kunnen ledenvergaderingen zijn die afgesloten worden met wat bezinning of bijvoorbeeld een speciale thema-avond. In kerk 2 is een thema-avond al eens heel bewust gebruikt om dit onder de aandacht te brengen en bewustzijn te creëren over het klimaat. Daarbij heeft de commissie een spreker uitgenodigd die daar het een en ander over heeft verteld. In kerk 1 en 4 gaven de commissies aan dit nog wel graag eens te willen doen en zo’n avond er nog wel voor te gaan gebruiken.

Er zijn dus vier mogelijkheden om het onderwerp ter sprake te brengen, maar slechts een wordt er gebruikt. Daarnaast is er ook maar een kerk die hierop iets actiefs heeft ondernomen en heeft rentmeesterschap tijdens een thema-avond aan bod gebracht. Dit werd goed bezocht en werd als positief ervaren maar waarom blijft het daarbij? De gemeente blijkt er dus voor open te staan, en dan lijkt de preek juist de gelegenheid te zijn om het belang hiervan bijbels te onderbouwen. Daarmee wordt de verantwoordelijkheid niet bij de gemeente weggehaald maar juist neergelegd. Een predikant verklaart de bijbel, daarna zijn de gemeenteleden aan zet.

Praktijk

Het andere onderdeel waarin rentmeesterschap tot uiting kan komen is in praktische zaken rondom het gebouw en samenwerking met bedrijven, organisaties en andere kerken.

Qua praktische zaken rondom het gebouw is er veel mogelijk op verschillende gebieden. Zo is de inkoop van producten bewust, beheer van het gebouw gericht op minder verbruik van energie en wordt er bewust met spullen omgegaan.

Verschillende kerken kijken bewust hoe duurzaam producten zijn en wat er gekocht wordt. De volgende opsomming bestaat uit zaken wat kerken bewust inkopen:

- Groen pakket elektra/Gas
- Zonnepanelen
- FSC-hout
- FSC gekeurd papier
- Verf
- Voedsel
- Fair trade koffie

Opvallend is dat fair trade koffie meer te maken heeft met rentmeesterschap met betrekking tot elkaar dan tot de natuur. Toch brengt elke kerk dit naar voren als er gevraagd wordt naar wat de kerk onderneemt omtrent rentmeesterschap met betrekking tot natuur. Met name de term duurzaamheid blijkt dus een onduidelijke term te zijn.

De kerken zetten ook in op aanpassingen in het gebouw om minder energie te gebruiken.

Voorbeelden van dergelijke zaken zijn

- Plaatsen dubbel glas
- Isolatie aanbrengen in dak en muren
- Verwarming lager
- Ruimtes apart verwarmen vanaf een punt
- Lampen vervangen door ledverlichting
- Ventilatie verbeteren

Als laatste onderdeel, hoe er met spullen omgegaan wordt, zowel door de gemeenteleden als door de kerk zelf.

- Aanpassingen van oude materialen zodat ze weer bruikbaar zijn
- Bibliotheek voor dagboeken
- Minder printen.
- Kleding uitwisseling door gemeenteleden
- Bewust omgaan met energie (lamp uitdoen als je een ruimte verlaat)
- Spullen verkopen
- Afval scheiden
- Schoonmaak omgeving van de kerk
- Weggeeftafel
- Overgebleven voedsel naar voedselbank
- Delen van het kerkgebouw

Dit zijn voorbeelden waarvan de waarde van producten nadat ze niet meer voldoen nog wel wordt ingezien. Ze krijgen een tweede bestemming of worden hergebruikt of netjes verwerkt.

Naast de praktische zaken rondom het gebouw kan een gemeente ook samenwerken met bedrijven, organisaties en andere kerken om stappen te ondernemen in rentmeesterschap. Er is weinig samenwerking vanuit kerken op het gebied van rentmeesterschap. Sommige kerken werken samen met andere kerken voor een gezamenlijke inkoop van groene energie en het delen van informatie omtrent duurzaam kerkbeheer. Een voorbeeld van zo'n samenwerking is het collectief, Groene kerken. De kerken gaven aan de informatie op de site van Groene kerken wel goed te kunnen

gebruiken en het ook fijn te vinden dat de kerken niet alleen staan en niet alles zelf hoeven te bedenken.

Als er bedrijven nodig zijn bij bepaalde werkzaamheden wordt er over het algemeen niet gekeken naar het bedrijf maar meer naar de materialen die gebruikt worden. Een enkele kerk selecteert wel de bedrijven op een vermelding van duurzaamheid op bijvoorbeeld de site van zo'n bedrijf. Opvallend is dat er met Micha Nederland weinig wordt gedaan en Micha duurzaam niet eens bekend is. Het dienstenbureau werkt namelijk juist met deze organisatie samen om het onderwerp gerechtigheid in de kerken aan bod te laten komen. Deze samenwerking blijkt dus op deze manier niet te werken.

7.2 Motivatie

Wat motiveert de kerken om aandacht te schenken aan de zorg voor de natuur? Iedere kerk verwoordt het anders, maar in elk interview komt hetzelfde naar voren, namelijk een Bijbelse opdracht. Voor de zondeval heeft God de mens de opdracht gegeven om de aarde te bebouwen en te beheren. De mens is dus aangesteld als rentmeester over de aarde. Deze opdracht geldt nog steeds. Een christen kan niet alleen leven in het hier en nu en de problemen afwentelen op de volgende generaties elders. De mens moet zich verantwoordelijk gedragen en zijn talenten en gaven, door God gegeven, inzetten om een bijdrage te leveren aan de zorg voor de schepping. De mens heeft een plek in een ketting van generaties en draag daarbij ook de verantwoordelijkheid voor de volgende generatie. Deze verantwoordelijkheid komt vanuit de bekering, doordat men God liefheeft, heeft men ook dat wat God gemaakt heeft lief. De zorg voor de schepping komt dus voort uit bekering. Vanuit die bekering werken is belangrijk, omdat het voorkomt dat het een hype is of wordt. Het duurzaam handelen is dan geen wettisch streven, maar iets waar de mens achter staat en wil doen. Hoe ver iedere gemeente daarin gaat, is verschillend. De ene predikant vindt dat de kerk als belijder van deze opdracht het voortouw moet nemen en het voorbeeld moet zijn. In de andere kerken werd aangegeven dat duurzaamheid een belangrijke opdracht is, maar dat het voortouw hierin nemen niet noodzakelijk is. Het gaat in de kerk allereerst om de bekering, dat is de hoofdzaak. Als aansluiting daarop kan gezegd worden dat rentmeesterschap een taak is van een christen maar hoe die ingevuld wordt, is de verantwoordelijkheid van de mens zelf.

7.3 Knelpunten

Twee veel genoemde knelpunten voor kerken aangaande de zorg voor de natuur zijn geld en tijd. Het geld voor onderhoud van het gebouw komt van de gemeenteleden. Een commissie moet daarom verantwoorde keuzes maken omtrent onderhoud van het gebouw. Dus als er iets wordt ondernomen moet er dus wel een bepaalde zekerheid zijn dat het ook werkelijk bijdraagt aan betere omstandigheden voor de natuur. Deze afweging geeft weleens een negatieve doorslag bij zaken met grote geldbedragen, omdat bij zulke bedragen niet gezegd kan worden 'we zien wel wat het oplevert'. Daarnaast als het geld naar het een gaat is er vaak geen geld meer voor wat anders. Zo zijn de plannen voor zonnepanelen in een kerk opgeschoven toen bleek dat het geld nodig was voor groot onderhoud aan het dak. Daarbij heeft de staat van het dak dus prioriteit. Dubbel glas en goede isolatie zorgen ook voor geldbesparing, waardoor het wel de moeite waard is voor kerken, maar voor de aanschaf is ineens veel geld nodig wat de geïnterviewde kerken niet hebben of liever besteden aan andere klussen, die meer prioriteit hebben.

Naast geld is tijd, een zaak die een rol speelt. In de kerk wordt met uitzondering van de predikant het werk verricht door vrijwilligers. Deze vrijwilligers hebben vaak een baan en moeten de taken van de commissie naast de werktijd uitvoeren. Iets als overstappen van energieleverancier bijvoorbeeld kan voor een kerk enorm veel werk kosten. Iemand moet daarvoor namelijk in vrije tijd uitzoeken wat de gevolgen zijn op bijvoorbeeld de financiën. Dit kost al wat werk en daarnaast ligt het ook weleens ingewikkeld als er een pastorie of kosterhuis aan gekoppeld is, waardoor het nog meer tijd kan kosten. Hierdoor duurt het vaak lang, voordat er over zoiets een beslissing kan worden gemaakt. Als er dan vervolgens een beslissing is gemaakt, gaat iemand dit in gang zetten en dat kost ook weer tijd.

Dat het soms ingewikkeld ligt is ook een rede waarom duurzaam handelen wel eens moeilijk maken. Zoals de predikant uit kerk 4 het verwoordde: “Hoe ingewikkeld het soms ligt, maakt dat de motivatie om duurzaam te handelen wel eens wegvalt als we niet oppassen”. Om een voorbeeld te noemen: papieren bekertjes. Sommige kerken maken uit praktisch oogpunt gebruik van plastic bekertjes om koffie uit te drinken na een kerkdienst. In een van de kerken is er, omdat het gebruik van plastic onder druk staat, gekeken naar de optie voor papieren bekertjes. Nu kwam de predikant er toen achter dat papieren bekertjes niet veel beter leken te zijn, omdat er een plastic laagje omheen zit. Zulke zaken geven de vraag: Wat helpt er nou wel? Een van de kerken gaf ook aan als de keuze verantwoord gemaakt kan worden, mag er ook meer geld aan besteed worden. Maar zoals bij het voorbeeld met de plastic bekertjes, als er niet bekend is of het helpt, wordt er ook geen geld aan uitgeven. Daarnaast is ook niet iedereen er mee bezig waardoor er over zulke zaken ook vaak niet wordt nagedacht. Pas als er een vraag gesteld wordt vanuit de gemeente kan een kerkenraad of commissie denken: “Daar gaan we wat mee doen”. Als die vragen niet gesteld worden en in de commissie geen mensen zitten die zich hier mee bezig houden dan zal er ook geen aanleiding zijn voor verandering. Tijd en geld lijken het duurzaam handelen tegen te werken maar uit de resultaten blijkt ook dat het is doordat andere zaken prioriteit krijgen. Zo is bijvoorbeeld bij de collecte (zie paragraaf 5.2.2) aangegeven dat ze kiezen uit een lijst met doelen voor een collecte, maar er is ook nog geen poging gedaan om christelijke natuurorganisaties als bijvoorbeeld Tear en A Rocha op die lijst te zetten. Er wordt dus wel heel makkelijk gezegd dat het niet mogelijk is. Daarnaast wordt er vaak vergeten dat duurzaam handelen binnen een kerk ook geldbesparing kan betekenen. Zo bepalend als de knelpunten nu zijn lijkt het dat rentmeesterschap een lage prioriteit heeft. Voor gebrek aan tijd en geld zijn oplossingen te vinden, als er maar mensen zijn die met een sterke motivatie echt iets aan duurzaam handelen willen doen en er iets mee willen bereiken.

7.4 Relatie tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en rentmeesterschap met betrekking tot natuur.

Over een ding zijn alle geïnterviewde kerken het eens: Rentmeesterschap is een taak door God gegeven. Wat en hoeveel de kerken daar mee (moeten) doen, daarover lopen de meningen uiteen. Een van de kerken vindt dat het voortouw genomen moet worden door de kerken terwijl de andere kerken eerst afwachten wat er helpt en afwachten of het past binnen het financiële plaatje. De kerken bevestigen allen, dat hetgeen wat gedaan wordt wel vanuit een overtuiging moet komen. Dat het iets is wat de mensen willen en daarom doen. Zo wordt voorkomen dat het een hype wordt en dat het niet volgehouden wordt. De kerken halen zelf deze overtuiging uit de opdracht tot rentmeesterschap.

Dat de kerken minder kunnen doen dan de kerken willen of kunnen heeft volgens de kerken te maken met twee belangrijke componenten namelijk geld en tijd. Daarnaast hebben in de kerken, waar veel verschillende dingen aan de orde zijn, andere zaken prioriteit. In de praktijk komt er door de kerken dus vaak minder terecht van rentmeesterschap dan commissies zouden willen. Geconcludeerd kan worden met uitzondering van een enkele gemeente dat de kerkgemeenten doen aan passief rentmeesterschap. Zodra er iets moet gebeuren aan het gebouw, wordt er gekeken naar een duurzame oplossing. Maar als er geen vragen worden gesteld vanuit de gemeente en er geen onderhoud aan het gebouw hoeft plaats te vinden, zal er ook weinig gebeuren. Er gebeurt dus weinig als het niet noodzakelijk is. Kerken lijken zich achter gebrek aan tijd en geld te verschuilen terwijl dit in meerdere gevallen op te lossen is als er echt een motivatie is. Die motivatie achter duurzaam handelen werd door elke kerk duidelijk verwoord, maar de motivatie blijkt niet sterk genoeg om tot een actieve handelswijze te komen.

8. Aanbevelingen

In dit hoofdstuk zullen er aanbevelingen gedaan worden. Door dit onderzoek is er duidelijk geworden wat kerken tegenhoudt of juist stimuleert om meer te gaan doen met rentmeesterschap.

Deze aanbeveling zijn gericht op vijf groepen namelijk: de predikanten, kerkenraad, commissie van beheer, dienstenbureau en Generale synode.

Een advies voor alle groepen is om te kijken welke plaats rentmeesterschap met betrekking tot natuur binnen de kerken zou moeten krijgen. Is het zo belangrijk dat de kerk een voortrekkersrol zou moeten hebben, of zou de kerk meer verantwoord handelen als eerst de kat uit de boom gekeken wordt en te zien wat er echt helpt en dat dan toe te passen? Zeker als een Generale synode zich hierover zou uitspreken geef je als landelijk verband wel aan hoe er over gedacht wordt en welke koers er genomen wordt voor de komende jaren.

Voor de predikanten is de aanbeveling om zich toch meer uit te spreken. Uit de resultaten blijkt dat de predikanten, rentmeesterschap een belangrijk onderwerp vinden maar er niet over willen preken in verband met prekenseries of de verantwoordelijkheid van gemeenteleden.

Zoals al uitgelegd in paragraaf 7.1 kan de preek juist een waardevol moment zijn om de Bijbelse visie op duurzaamheid uit te leggen, waarop vervolgens de verantwoordelijkheid juist bij de gemeenteleden kan worden neergelegd dat zij degene zijn die nu aan zet zijn en zien wat ze met deze opdracht van God doen. Daarnaast is het de vraag of het belang van een prekenserie groter is dan een preek over rentmeesterschap wat net als 'Hebt uw naasten lief' een taak is van God en dus ook belangrijk is.

Voor de kerkenraad beveel ik aan om ook over dit onderwerp na te denken en te kijken hoeveel prioriteit dit dient te krijgen. Daarnaast zou ook de diaconie een actieve rol kunnen spelen hierin. Zoals uitgelegd in de inleiding valt rentmeesterschap onder de diaconie. De diakenen kunnen dit zoals bijvoorbeeld bij kerk 3 tijdens een diaconaal huisbezoek aan bod brengen. Er hoeven geen concrete acties aan vast te zitten, maar door er met gemeenteleden over te praten kan er bewustwording bij de leden gecreëerd worden. Daarnaast heeft de kerkenraad ook zicht op commissies en zou de diaconie eens met relevante commissies kunnen overleggen wat zij er mee kunnen doen. Dit kunnen ze zelf doen maar dit kan ook uitbesteed worden aan bijvoorbeeld de commissie van beheer.

Voor de commissie van beheer beveel ik aan om duidelijk voor ogen te hebben wat wensen of doelen zijn op het gebied van onderhoud van het gebouw. Dit hoeft geen uitgebreid beleid te zijn maar een a4'tje met doelen geeft meer motivatie en inzicht in wat er gedaan moet en kan worden. Daarnaast heeft de commissie veel te maken met financiën. Als het gaat om een eenmalige investering die daarna veel zou kunnen opleveren (bijvoorbeeld het plaatsen van dubbel glas of zonnepanelen) zou er ook een actie kunnen worden bedacht om geld in te zamelen. Daarnaast kan er in het geval van zonnepanelen ook met de gemeente worden overlegd, zoals kerk 4 van plan was, of er iets van een subsidie is of dat het mogelijk is een soort leaseconstructie te creëren. Daarnaast verdienen enkele investeringen zich ook terug zoals bijvoorbeeld het aanpakken van grote warmteverliesplekken.

Het dienstenbureau raad ik als eerste aan om de invulling van de samenwerking met Micha Nederland eens kritisch te bekijken. De meeste kerken geven aan niets van wat Micha aanbied te gebruiken of kennen het zelfs niet. Van Micha duurzaam hadden de meeste kerken niet eens gehoord. Deze organisatie zou beter gepromoot kunnen worden bij bijvoorbeeld de diaconie of de invulling van de samenwerking zou toch anders moeten.

De tweede aanbeveling voor het dienstenbureau zou het organiseren van een bijeenkomst voor afgevaardigden van commissies van beheer of koster binnen een classis regio. Dit bied namelijk

mogelijkheden om problemen te bespreken, of juist onderwerpen als duurzaamheid onder de aandacht te brengen en ideeën uit te wisselen voor een efficiënt beheer van het gebouw. Op zo'n bijeenkomst zou bijvoorbeeld een presentatie kunnen worden gehouden met de baten van het duurzaam handelen niet alleen voor de natuur maar ook voor de kerk. Als er bekend is wat er echt helpt en dat de kerk er ook baat bij heeft, blijken kerken welwillender en kan er ook meer geld aan uitgegeven worden. Daarnaast wordt zo'n onderwerp als het niet zelf uit de gemeente komt op deze manier onder de aandacht gebracht bij de commissie met direct een onderbouwing en uitleg. Uit het interview met het dienstenbureau bleek dat ze geen concreet doel hadden gesteld omdat kerken langzaam veranderen en veranderingen dus ook langzaam doorgevoerd worden. Doelen stellen zou te dwingend overkomen naar de kerken en een averechtse werking kunnen hebben. Doelen stellen is een goede manier om ergens naar toe te werken. De doelen hoeven niet uitgesproken naar anderen te worden maar als binnen de commissie duidelijk is wat er bereikt moet worden kunnen er meer concrete stappen gezet worden om het doel te bereiken. Als de acties ondernomen worden met het idee 'elke stap is er een' dan gaat het proces traag verlopen.

Als laatste wordt er aanbevolen aan de Generale synode om een landelijke visie op rentmeesterschap met betrekking tot natuur op te stellen. Welke rol vinden de kerke landelijk gezien dat de plaatselijke kerken hierin moeten spelen en welke verantwoordelijkheden zouden de kerken moeten nemen. Een synode kan geen praktische eisen stellen maar kan wel een visie geven, over welke positie de Christelijke Gereformeerde Kerken zouden moeten nemen in het rentmeesterschap, en deze bijbels onderbouwen. Deze visie kan er namelijk voor zorgen dat kerkgemeentes en kerkenraden zich bewust worden van de rol die zij daarin kunnen spelen en welke verantwoordelijkheden de kerken hierin kunnen nemen.

9. Bronnenlijst

Bloemhof, J & Vonk, M. (2011) *Duurzaamheid: Kiezen voor kwaliteit*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief

Bruinsma, B. (2009). *Biodieselproductie uit jatropha in Peru en impact voor duurzaamheid: Een Levens Cyclus Duurzaamheid Analyse*.

Cörvers, R. J. M. (2004). *Duurzame ontwikkeling: Van concept tot strategie*. Heerlen: Open Universiteit Nederland.

De Hart, J. (2014). *Geloven binnen en buiten verband. Godsdienstige ontwikkelingen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

De Korte, G. (2015). Encycliek 'Laudato Si' van paus Franciscus is verschenen. Geraadpleegd op 2 februari 2017, <https://www.heiligeodaparochie.nl/2448/encycliek-laudato-si-van-paus-franciscus-is-verschenen/>

Deputaten. (z.d.). Geraadpleegd op 22 september 2016, <http://cgk.nl/project/deputatendiaconaat/>

Dienstenbureau. (z.d.). Geraadpleegd op 27 januari 2017, <http://cgk.nl/project/dienstenbureau/>

Drayer, G. Persoonlijke communicatie. 5 december 2016

Franciscus, (2015). *Laudato si: Over de zorg voor het gemeenschappelijke huis*. Secretariaat Rooms-katholiek Kerkgenootschap.

Kerk in actie & Tear. (z.d.). Startpakket Groenekerkenactie, *Stap voor stap een groene kerk worden*. https://www.groenekerken.nl/wp-content/uploads/2015/11/printversie-startpakket_2-november-2015_DEF_6-11.pdf

Kerkelijke vergaderingen. (z.d.). Geraadpleegd op 27 januari 2017, <http://cgk.nl/project/kerkelijke-vergaderingen-2/>

Mesman, J. E. (2011). *Op weg naar de toekomst: Over de rol van Cradle to Cradle als concept voor het verminderen van de negatieve effecten van weginfrastructuur*.

Micha duurzaam voor ondernemers. (z.d.). Geraadpleegd op 28 maart 2017, <http://www.michanederland.nl/duurzaamheid-en-schepping/micha-duurzaam-ondernemers/>

Van Ool, M. & Schouten, M. (2011). *Mag een nachtegaal er ook zijn?: Een beschouwing over natuur, cultuur en beschaving*. Driebergen: Staatsbosbeheer.

Over ons. (z.d.). Geraadpleegd op 28 maart 2017, <http://www.michanederland.nl/homepage/over-ons/>

Profiel diaken. (z.d.). Geraadpleegd op 22 september 2016, <http://cgk.nl/project/profiel-diaken/>

Schouten, M. (December 2013). Van wie is de natuur nou eigenlijk? SIGMA, nummer 6, pagina 7-10.

Vonk, M. (2011). *Sustainability and quality of life: A study on the religious worldviews, values and environmental impact of amish, hutterite, franciscan and benedictine communities.*

World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future.*

10. Bijlagen

Bijlage 1 Interview dienstenbureau

1. Waarom houden jullie je bezig met rentmeesterschap?

Vanuit gerechtigheid. De planeet vroeg ons eigenlijk: wat zijn wij aan het doen? En die planeet is niet van ons maar van God. Gods schepping. We moesten wat doen. Toen we bezig waren met het zoeken naar gerechtigheid kwamen we tot 4 aspecten: Gerechtigheid in relatie met God, met onze naaste, met Gods schepping en met onszelf. Zorg dragen voor de schepping komt dus vanuit het zoeken naar gerechtigheid. Ik vergelijk het graag met een auto die zijn vier wielen nodig heeft om te kunnen rijden. Als de relatie met alle vier de aspecten goed is ben je bezig om gerechtigheid in de wereld een plaats te geven.

2. Waarop is deze gebaseerd?

De bijbel. In het nieuwe testament wordt veel gezegd over het hongeren naar gerechtigheid. Daarnaast vertelt de profeet Micha ons ook veel. Opmerkelijk is ook dat in het oude testament bijna elke profeet zegt: bekeer je om.... Dus niet voor jezelf maar bekeer je om je naaste te helpen of bekeer je om de wereld om je heen. Er wordt opgeroepen om te doen wat je zegt te geloven. In genesis 1:26-28 staat het allemaal. We moeten zorgen voor de wereld om ons heen. Zowel voor de aarde als de mens. Toen we die opdracht ontdekten dachten we dit moet in beleidsplannen, en hier moeten we voor gaan. In 2012 kwam hier echt een bodem dus hadden we ons verhaal wat in ons hoofd zat op orde en gefundeerd.

3. Hebben jullie een doel waar jullie naar toe willen werken op gebied van duurzaamheid?

Bijvoorbeeld, over zoveel jaar doen alle kerken

Nee. Een verandering in kerken brengen is vaak moeilijk en gaat erg traag. Als wij de kerken willen stimuleren moeten wij niet zeggen over twee jaar willen we dit of dat. Een kerk van richting laten veranderen gaat beetje bij beetje. We hebben niets vastgesteld maar we zouden wel graag zien dat in 2020 duurzaamheid voor alle kerken op de agenda staat.

4. In een vorig gesprek gaf u aan dat er veel belangstelling lijkt te zijn voor duurzaamheid maar dat dit niet uit de monitor blijkt. Waaruit lijkt dat? En waarom denkt u dat het niet bevestigd wordt door de monitor?

Er is een onderzoek gehouden door de CGK, GKV en NGK in de kerken naar wat er nodig zou zijn voor een bloeiende diaconale praktijk in de kerken voor in de toekomst. Uit dat onderzoek bleek dat er ook vraag was naar informatie over duurzaamheid en dat daar meer gedaan mee zou worden.

5. Hoe maken jullie je visie bekend aan de Gemeentes?

De diacon is een blad voor diakenen daar behandelen we zulke onderwerpen ook in. Daarnaast zijn er bijeenkomsten geweest n.a.v. de faire naaste. Deze bijeenkomsten hadden helaas wel een beetje een lage opkomst en waren een soort van flop geworden. Hierna zijn we niet echt meer proactief bezig geweest om het bekend te maken. Ik denk ook wel dat, dat komt doordat we zijn gaan samenwerken met Micha Nederland en dat er een Micha duurzaam kwam. Daarnaast trek je met die bijeenkomsten vooral mensen aan die al actief bezig zijn met duurzaamheid dus nu zijn we meer bezig met hen inspireren om in hun eigen gemeente aan de gang te gaan. Het is nu wel een beleidsonderwerp geworden. Daarnaast komt duurzaamheid ook op de avonden van de cdc's voor. Die bijeenkomsten met diakenen zijn ongeveer 7 keer per jaar. Zoals gezegd in het diacon worden er zulke onderwerpen behandeld, daarnaast is er ook het blad doorgegeven. En als laatste de dominee die preekt over zulke onderwerpen. (Gé Drayer is tevens dominee)

6. Hoe maken jullie je visie bekend aan de Gemeenteleden?

Via de Micha cursus en Micha zondag komt het rechtstreeks bij gemeenteleden en als de dominee preekt kan het onderwerp aan bod komen.

7. Wordt er iets gedaan om te stimuleren naar de visie te handelen?

Nee daar hebben we de tools niet voor en het geld niet. Wel is er een soort tool-kit voor Groene kerken. Daarbij zeggen we ook altijd: "laat je niet afschrikken door alles wat je moet doen, want sommige dingen zijn zelfs makkelijker of goedkoper".

Bijlage 2 Interview kerk 1

Vooraf

Ik begreep dat dit een missionaire gemeente is, wat houdt dat in?

We zijn een kerkplant. Hiervoor zat er een CGK en zij hadden tot 2 jaar geleden ook hun eigen samenkomsten. Wij zijn hierbij gekomen en toen dat een beetje body had zijn wij ook verantwoordelijke geworden voor dat kleine groepje CGK en we zijn uitgegroeid tot een multiculturele groep die veel werkt in de wijk. En wij doen zoveel mogelijk ons best om God bij de mensen te brengen. De bezoekers zijn niet allemaal vertrouwd met het christelijk geloof of een moslim achtergrond.

Theorie

Prediking:

1. Wordt er in de prediking weleens aandacht besteed aan de het beheer van de schepping? (Per jaar?)

Ja voor ons is dat belangrijk. Het zit er in verweven. We doen beperk tot een thema. Maar elk jaar komt dit wel terug en we doen ook regelmatig mee aan de Micha zondag. We proberen de bijbel te koppelen aan actuele thema's we kunnen ons niet exegetisch verdiepen want daar zitten deze mensen niet op te wachten. We doen wel aan gereformeerde woordverkondiging maar altijd gelinkt aan een actuele onderwerpen en duurzaamheid is nu een actueel thema.

2. En wat is dan het hoofddoel van deze preek?

Het nemen van verantwoordelijkheid als christen. God willen eren in ons hele leven en dat zich dat ook echt uit in wat je doet. Wij zijn Gods handen en voeten zoals Luther dat zei. Christenen horen het voorbeeld te geven want wie doet dat anders? Daarom erger ik me ook aan Donald Trump. Wat hij probeert neer te zetten is dat hij heel christelijke is en gaat ook naar de kerken en heeft god nodig maar ondertussen maakt hij op milieugebied meest dramatische beslissingen. Hij zet daarmee het christelijk deel ook in een negatief daglicht. Mensen die niet geloven die kunnen heel makkelijk zeggen Amerika is toch ook christelijk moet je kijken. En daar moeten wij tegen opboksen. Als je het niet eens bent met milieumaatregelen zeg dat gewoon maar betrek god er dan niet bij. Wij willen het andersom. Jeremia: Zet je in voor de vrede van de stad, want in de vrede van de stad ligt ook jullie vrede. Vrij vertaald. Zet je in voor een schone buurt, of je nu bij de kerk hoort of niet dan kan je er allemaal van genieten. Wij zijn hier een kerk en wij moeten hier het voortouw nemen als niemand anders dat doet.

Catechisatie

3. Worden er catechisaties of jeugdavonden gehouden

Ja

4. Komt dit thema dan ook weleens aan bod?

Ik weet niet of dit aan bod komt. Ik denk het niet. We zijn allang blij als de jeugd komt en dan moeten we onderwerpen hebben die ook aansprekend zijn.

5. Met welk doel komt dit thema aan bod?

n.v.t.

6. Is de jeugd hierin geïnteresseerd denkt u?

Eens in de twee maanden, houden we een grote schoonmaak en daarbij nemen we de jeugd wel op sleeptouw en dan komen ze ook wel maar er over praten zitten ze waarschijnlijk niet te wachten. Op een tieneravond is wel iemand die elke maand met de jeugd kookt en gebruikt daarbij altijd verse producten i.p.v. pakjes. Dit hebben we nooit neergezet als: kijk eens hoe duurzaam wij zijn maar er zit wel degelijk een verlangen achter om jongeren weerbaarder te maken tegen de weggooi cultuur e.d. Als ze dit thuis ook gaan doen, is dit een verbetering.

Thema-avonden

7. Worden er weleens gemeenteavonden of presentaties georganiseerd?

Nee maar weleens activiteiten. Bijvoorbeeld. Drie keer per jaar de weggeeftafel. Ze mogen dan op vrijdag en zaterdag allerlei spullen brengen en op zondag na de diensten mag iedereen zoeken of ze wat kunnen gebruiken en maximaal een vuilniszak per persoon meenemen. Blijft er over dan kijk de voedselbank er nog tussen of mensen die het naar vrienden en familie naar het buitenland sturen. Dat is ook echt een ding, iedereen ziet er naar uit. Daarnaast wordt er via de besloten facebookpagina ook veel weggeven.

8. Komt dit thema weleens aan bod?

n.v.t.

9. Is er de gelegenheid om op die activiteiten dit thema te bespreken?

n.v.t.

10. Zijn er gemeenteleden die hier mee bezig zijn? Merken jullie druk vanuit de gemeente dat het anders mag.

Nee niet echt een druk maar wel iets wat meerder mensen tegenstaat is dat we nog steeds plastic bekertjes gebruiken. Dat zouden we graag willen veranderen. Wij zijn hier als kerkplant ingekomen jaren tachtig gebouw zonder geld. Waar ga je in investeren. We hebben alleen geen ruimte voor zoveel kopjes en geen vaatwasser dus dit is praktisch niet anders mogelijk. We hebben gekeken naar papieren bekertjes maar daar is ook discussie over vanwege een plastic laagje en daarnaast zijn ze drie keer zo duur.

Daarnaast hebben we enkel glas dat zouden we graag anders zien maar daar is geen geld voor. Wat we kunnen doen, doen we. We hebben nu wel radiatorknoppen die alleen vanuit een punt instelbaar zijn zodat niet iedereen maar aan de knop kan gaan draaien en ook niet vergeten kan worden om uit te zetten. En elke ruimte wordt nu apart verwarmt zodat niet het hele gebouw wordt warm gestookt. De onwil is er niet maar het is een financiële kwestie.

11. Kent u Micha Nederland? Of Micha Duurzaam?

Sinds ik ambassadeurs ben van Tear is Micha Nederland dichterbij komen te staan. Ik schrijf soms voor Micha in het RD. Micha heeft niet zoveel ingangen inde reformatorische kring en ik wel. Ik heb een artikel geschreven met een oproep voor de reformatorische kerken om het voortouw te nemen en te delen wat je hebt. Bijvoorbeeld geen hek om je parkeerplaats laat de buurt er ook gebruik van maken. Kerken hebben een slecht rendement. Groot gebouw kost veel geld en wordt relatief weinig gebruikt. Deel die ruimte.

12. Zou u daar gebruik van maken?

n.v.t.

Praktijk

Kerkgebouw

1. Wat voor soort energie gebruikt u?

We hebben zonnepanelen en we gebruiken groene stroom als aanvulling. We gebruiken wel gas waarmee we koken voor ongeveer 200 man.

2. Doet u aan afvalscheiding?

Ja glas en papier deden we al. Nu ook plastic. Maar dat is in Amsterdam ook lastig. Vanwege de vele flats is het ook vaak niet mogelijk om afval gescheiden in te leveren. Ze zijn in Amsterdam al blij dat de bewoners hun afval niet op straat gooien. Sinds er een container voor plastic voor het gebouw staat doen we ook het plastic scheiden.

3. Waar worden producten gekocht? Wordt er rekening gehouden met duurzaamheid van producten?

Ja we hebben een zelfhulpgroep (De gulden middenweg) zij komen elke vrijdag bij elkaar om elkaar te helpen met tips en advies. Zij hebben het niet breed. Zij doen nu catering. Als wij als gemeente iets verzorgen laten wij die groep de catering verzorgen. Daarbij kiezen zij voor streek producten en biologische producten. Daarnaast alles wat over blijft gaat naar de voedselbank of wordt verdeeld

onder de gemeenteleden die het goed kunnen gebruiken. Of hetgeen wat zelfs de voedselbank niet kwijt kan wordt bij ons onder de leden verdeeld.

Daarnaast kijken wij wel bij de bedrijven die we gebruiken of ze iets met duurzaam of biologisch er in hebben. En het energiebedrijf doet veel aan groene energie.

4. Bent u bekend met Groene kerken? Wat vindt u daarvan?

Aangesloten bij Groene kerken.

5. Bent u tevreden met het beheer van het gebouw? Waarom?

Nee ik moet heel veel zelf doen en moet daarnaast ook nog mijn taak als voorganger uitvoeren. Beter zou zijn als er iemand was die pro deo dit kon doen en die hier ook oog en hart voor heeft. Daarnaast mag er ook wel wat meer communicatie vinden over wat we doen. Tegenwoordig hangen er bordjes met wij zijn een groene kerk en hier wordt Max Havelaar koffie en thee geschonken. Zo weet niet alleen het keukenpersoneel van de koffie maar de hele gemeente. Het creëert meer bewustwording onder de leden.

Collecten en andere inzamelingsacties

6. Worden er ook weleens natuurorganisaties financieel gesteund?

Voedselbank en Tear steunen we. Maar niet iets als het WNF o.i.d.

Samenwerkingen

7. Werkt jullie gemeente samen met organisaties of bedrijven die hier actief in zijn?

Er is ook een samenwerking gevraagd door de moskee. Die wil een collectief starten met Groene kerken en moskeeën in Amsterdam om duurzaamheid te promoten. Dat vond ik wel leuk omdat daar wel winst te halen valt. Maar dan wel vanuit levensbeschouwelijk oogpunt duurzaamheid promoten.

Visie

1. Wat is de belangrijkste reden dat jullie zo veel/weinig doen? Wat is jullie motivatie om te handelen zoals jullie nu doen? (Prijs, eigen visie, kerkelijke visie)

We zijn er een beetje ingerold. Als ambassadeur van Tear kwam ik in contact met de Micha campagne en Groene kerken. Daarvoor kende ik dat nog niet. Toen ik op Groene kerken zocht dacht ik maar heel veel doen we al, dan moeten we ons daar gewoon bij aansluiten. Niet zozeer dat we dachten we moeten daar ook wat mee gaan doen. En de gemeenteleden kwamen ook met dingen bijvoorbeeld. Als wij recht doen zo belangrijk vinden waarom drinken we dan geen fair trade koffie? En we hadden ook al zonnepanelen. Dat label was meer een besluitstuk.

We hebben niet echt een visie waaruit we handelen. Het is toch normaal dat we dit als christenen doen?

Ervaar je het als een taak om duurzaam te handelen?

De kerk heeft naar mijn mening zich teveel gericht op het geestelijk heil en ziel. Duurzaamheid is echt een ding wat wordt gevraagd. De aarde te bebouwen en te bewaren. Als voorganger moet ik daar een voorbeeld in stellen

Voorbeelden van dingen die wij hierbij doen:

Ik heb een auto die heb ik nodig, maar hij wordt vaak geleend.

Op de zaterdag dat mensen spullen brengen voor de weggeefhoek doen we in de buurt afvalprikken en sommige helpen dan even een uurtje.

Daarnaast moeten we ons positief onderscheiden. De kerken staan al zoveel bekend om haar negatieve houding. Wij hebben gezegd: "wij zijn vanaf nu nergens meer tegen". i.p.v. tegen abortus zijn we voor het leven wij zijn voor een gezond huwelijk niet tegen een homohuwelijk. We hebben een verborgen beleid, mensen moeten niet vanaf een papiertje kunnen lezen hoe wij ergens over denken en of we voor of tegen zijn. We willen eerst in gesprek. Ze moeten zich welkom voelen en dan willen we het gesprek wel met ze aangaan.

Daarnaast stellen we ons gebouw gratis open voor de buurt. Het kost ons misschien 50 euro en ik ben dan gastheer en zestig mensen komen dan binnen en voelen zich welkom hier en dat moet ook.

We moeten het voortouw nemen en positief zijn.

2. Hebben jullie toekomstwensen m.b.t. duurzaamheid?

Nee niet echt naast hetgeen we hebben genoemd. We willen gewoon graag dat onze mensen toegewijd volgeling van Jezus zijn. En de gemeenteleden meer te beïnvloeden.

Bijv. We hebben een groep Iraniërs en die lachen ons bij wijze van spreken uit als we vragen om minder vlees te eten. Die eten veel vlees en goedkoop. Maar ik zet het niet eens als doel neer want dat is te moeilijk maar is wel iets wat me tegenstaat. Ik heb het wel geprobeerd maar het leeft niet bij deze mensen.

Dus meer bewustwording van wat we doen bijv. een bordje met hoeveel energie we met onze panelen opwekken. De borden die ze hebben waren veel te duur maar zoiets creëert wel bewustwording.

Ik zou nog best wel een keer een discussieavond o.i.d. over bijvoorbeeld eerlijke kleding willen houden maar dat is dan meer om de gemeenteleden hier wat meer actief in te krijgen.

3. Weten jullie waar je terecht kunt voor advies over duurzaamheid binnen je gemeente?

We hebben het beleidsgedeelte zelf gedaan, dat we als kerk het voortouw willen nemen. Micha Nederland en Groene kerken heeft ons wel heel erg geholpen om duurzaamheid hier binnen de kerk op de kaart te zetten.

Bijlage 3 Interview kerk 2

Theorie

Prediking:

1. Wordt er in de prediking weleens aandacht besteed aan de het beheer van de schepping?
(Per jaar?)

Ja maar wel binnen een bepaald kader. Bij ons staat Jezus Christus centraal in de prediking en dit is de kern en daarom heen ligt een grote kring van thema's met een Bijbelse boodschap en komt dus weleens aan bod maar niet specifiek bedoeld. Daarnaast behandelen we de catechismus en daar komt dit thema ook aan bod.

2. En wat is dan het hoofddoel van deze preek?

Deels om te overtuigen want het is een Bijbelse noodzaak om goed voor de schepping te zorgen en ons bewust te zijn van ons rentmeesterschap. Maar ik kan de mensen niet vertellen wat ze wel en niet moeten doen. Ik wil de verantwoordelijkheid niet uit handen van de mensen nemen. Ik kan wel kritische vragen stellen maar ik kan niet zeggen of ze dat wel of niet mogen doen.

Catechisatie

3. Worden er catechisaties of jeugdavonden gehouden
4. Komt dit thema dan ook weleens aan bod?

Ja dat wel maar beperkt maar er is ook geen weerstand. De methode waar we mee werken komt het bij de ouder catechisanten, +/- 17 jaar, ongeveer 1 keer in de drie jaar aan bod.

5. Met welk doel komt dit thema aan bod?

Zit in de methode.

6. Is de jeugd hierin geïnteresseerd denkt u?

Jeugd onder de 18 heeft beperkte interesse. De jeugd boven de 18 afhankelijk van de maatschappelijke betrokkenheid veel of weinig interesse.

Thema-avonden

7. Worden er weleens gemeenteavonden of presentaties georganiseerd?
8. Komt dit thema weleens aan bod?

Ja we organiseren weleens een thema-avond. Drie jaar geleden hadden we Reinier van de Berg (klimatoloog) als gastspreker die wat vertelde over onze roeping ten aanzien van het klimaat. Daar was veel belangstelling voor. Het doel hiervan was om meer bewustwording te creëren. Toen kwamen ook de vragen over de zonnepanelen op de kerk.

9. Is er de gelegenheid om op die activiteiten dit thema te bespreken?

Ja die avond was er speciaal voor georganiseerd.

10. Zijn er gemeenteleden die hier mee bezig zijn? Merken jullie druk vanuit de gemeente dat het anders mag.

Geen druk maar wel vragen. Dat wij voor zonnepanelen gingen kijken kwam door een vraag uit de gemeente. We gebruiken dan ook de kwaliteiten van de mensen binnen onze gemeente om te kijken of zoiets mogelijk is. Maar de betrokkenheid vanuit de gemeente is wel beperkt het is een bepaalde kring die zulke dingen vraagt.

11. Kent u Micha Nederland? Of Micha Duurzaam?

Micha Nederland wel maar Micha duurzaam niet. Dominee: Micha zondag doe ik meestal niet aan mee omdat het in mijn vakantie valt maar ik kijk wel elk jaar naar het thema of ik er wat mee kan. En met catechisatie heb ik ook een keer gedaan. Tegenwoordig zijn er wel zoveel thema zondagen dat ik ook niet overal aan mee kan doen.

12. Zou u daar gebruik van maken?

n.v.t.

Praktijk

Kerkgebouw

1. Wat voor soort energie gebruikt u?

Groene stroom en groen gas. Inkoop collectief van kerken in de omgeving. Zonnepanelen hebben we naar de toekomst geplaatst in verband met onderhoud van het kerkgebouw en het dak dat ook onderhouden moet worden.

2. Doet u aan afvalscheiding?

Wat de gemeente gescheiden ophaalt leveren wij ook gescheiden. Papier wordt gescheiden en groen afval. Het is wel zo, dat met grote bijeenkomsten wordt wel echt alles bij elkaar gegooid en niet gescheiden. Het papier wordt gescheiden. De gemeente ede heeft wel als doelstelling de groenste gemeente van Nederland te worden dus daar zal vast nog wel het een en ander aan verbeteren.

3. Waar worden producten gekocht? Wordt er rekening gehouden met duurzaamheid van producten?

Dat staat wel in ons beleid. Of de koster dat ook doet wordt niet echt gecontroleerd. We hebben het ook gehad over fair trade koffie maar Douwe Egberts scheen net zo fair trade te zijn dus nu kopen we dat. Ons beleid is dus wel om fair trade producten te kopen. Maar dat is ook weleens lastig want met bijvoorbeeld de ouderenmiddag weten we niet of dat gebeurt maar dat wordt ook weer door anderen geregeld. In het geval van de ouderenmiddag laten we het eten vaak leveren door de familie van de koster. Je maakt dan de keuze ga je voor duurzaamheid/fair trade, goedkoop, of sociale loyaliteit aan je familie? Je kunt zeggen duurzaamheid heeft een prioriteit maar in de praktijk houd je ook rekening met andere belangen. Soms kies je dan toch voor loyaliteit en laat je het door bekenden leveren. Je werkt ook met allerlei vrijwilligers in de kerk en daar ga je anders mee om dan met personeel.

Daarnaast wordt er met de verbouwing ook gekeken naar duurzame verf en naar zaken zoals warmtelekken of we dat gelijk mee kunnen nemen. Het dak zal bijvoorbeeld met de restauratie direct geïsoleerd worden. We hebben de verwarming van het gebouw ook aangepakt en zijn daar duurzamer mee omgegaan.

4. Bent u bekend met Groene kerken? Wat vindt u daarvan?

Ja daar zijn we bewust niet aangesloten. We gaan niet voor een keurmerk. Het duurzaam handelen staat bij ons in het beleid en daar kiezen we bewust voor en daar hoeven we geen keurmerk voor. We hebben een eigen beleid. Het kost ons te veel tijd om aan die certificering te doen. We hebben een eigen beleid en het gaat ons er niet om een bord op onze deur te mogen hangen. Het is meer intern bedoeld. De kanttekening hierbij is wel dat veel mensen zich niet bewust zijn van dit beleid ook in de kerkenraad niet. Het wordt door sommige gelezen er wordt over gestemd en dan komt het niet meer aan bod en er wordt ook nooit meer naar gevraagd. De kerkenraad is het er wel mee eens om die wending om meer duurzaam te zijn te nemen.

5. Bent u tevreden met het beheer van het gebouw? Waarom?

Ja zoals het nu gaat wel. Het onderwerp zal wel altijd aandacht moeten blijven vereisen maar zoals het nu gaat en het beleid aangehouden wordt gaat het prima.

Collecten en andere inzamelingsacties

6. Worden er ook weleens natuurorganisaties financieel gesteund?

Er zijn vaste collectes voor de kerk en voor het landelijk verband. Er zijn niet veel gelegenheden dat er ook voor andere doelen gecollecteerd wordt. Bijvoorbeeld met avondmaal kan dat. Dan beslist de diaconie waar dat heen gaat maar vaak is dat een actueel en aansprekend doel zoals Elien die door ons is uitgezonden en noodhulp in bepaalde landen.

Samenwerkingen

7. Werkt jullie gemeente samen met organisaties of bedrijven die hier actief in zijn?

Nee niet veel. We hebben wel een collectief van kerken in de omgeving waar we niet frequent maar wel regelmatig mee overleggen over duurzaam kerkbeheer. Met dit collectief kopen we dus ook groene energie en gas in.

Visie

1. Wat is de belangrijkste reden dat jullie zo veel/weinig doen? Wat is jullie motivatie om te handelen zoals jullie nu doen? (Prijs, eigen visie, kerkelijke visie) Er was een discussie op gang gekomen van hoe duurzaam zijn we eigenlijk. En naar aanleiding daarvan hebben we een beleid geschreven. Dit is goedgekeurd door de kerkenraad en zij staan hier achter.
2. Hoe zien jullie de opdracht van rentmeesterschap en hoe die in de praktijk hoort te worden gebracht?

Predikant: ik zelf leef sober en probeer persoonlijk te doen wat ik kan maar wil ook geen fanatieke wereldverbeteraar worden want dat kan ook niet.

Commissie van beheer: voor mij is duurzaamheid een van de belangrijkste thema's. Je wilt de aarde leefbaar houden voor je kinderen en kleinkinderen. Daar maar ik hele bewuste keuzes in.

De commissie handelt sterk vanwege de roeping om de schepping te beheren en op dit terrein zorgzaam te zijn. We kunnen als christen niet zeggen we nemen de gok maar op een goede afloop. We hebben een verantwoordelijkheid naar God toe hoe we met de schepping omgaan. We moeten ons verantwoordelijk gedragen.

3. Hebben jullie toekomstwensen m.b.t. duurzaamheid?

Ja we willen dus graag zonnepanelen maar dan pas na het grote onderhoud aan het dak en de rest. En dat er meer betrokkenheid. Er wordt weinig over communiceert ook in de kerkenraad niet. Het beleid is door sommige doorgelezen en daar wordt over gestemd en daarna komt het nooit meer aan de orde. Dat is ook het nadeel van de organisatiestructuur. Maar ook logisch ergens want er komen al genoeg belangrijke zaken aan de orde tijdens een kerkenraadsvergadering en alles draait met vrijwilligers dan heeft zo'n onderwerp geen prioriteit. Daarnaast is bijvoorbeeld het plan voor de zonnepanelen geparkeerd vanwege de verbouwing maar dat werd ook wel heel makkelijke geaccepteerd. Er is wel een betrokkenheid maar geen gepassioneerde betrokkenheid als christelijke milieuactivisten.

Sommige kerken wordt verweten dat ze te weinig aandacht aan de schepping geven omdat de ziel belangrijker wordt bevonden. Wat vinden jullie hiervan?

Commissie van beheer: Als je Christus als verlosser ziet, heeft dit invloed op de ander. Zorgvuldig met elkaar en met de schepping omgaan. Dat staat niet los van elkaar.

Predikant: Ik zou soms wel meer willen zien dat er wat meer motivatie vanuit de gemeente komt op dit thema. En dat de gemeenteleden meer verantwoordelijkheid nemen. Bijvoorbeeld over de gemeente BBQ is nog nooit een vraag gesteld over de hoeveelheid vlees, dat verbaasd me wel wat.

Bijlage 4 Interview kerk 3

Theorie

Prediking:

1. Wordt er in de prediking weleens aandacht besteed aan de het beheer van de schepping?
(Per jaar?)

Is afhankelijk van de dominee maar is meerdere malen aan bod gekomen bij onze vorige predikant.

2. En wat is dan het hoofddoel van deze preek?

N.V.T.

Catechisatie

3. Worden er catechisaties of jeugdavonden gehouden

Ja

4. Komt dit thema dan ook weleens aan bod?

Ze volgen een methode misschien dat het daarin aan bod komt.

5. Met welk doel komt dit thema aan bod?

n.v.t.

6. Is de jeugd hierin geïnteresseerd denkt u?

Er is wel ergens enige bewustwording maar geen hoofdthema. En per persoon verschilt het denk ik ook.

Thema-avonden

7. Worden er weleens gemeenteavonden of presentaties georganiseerd?

Ja

8. Komt dit thema weleens aan bod?

Nog niet aan bod gekomen sinds ik in de gemeente lid ben.

In 2010 hebben we als kerk meegedaan aan een onderzoek. Een document geschreven waarbij het ging om energie gebruik en hoe je daar als kerk mee om kunt gaan en daar is weleens over gesproken binnen de kerk. De afgelopen vier jaar is er geen presentatie hierover geweest.

Een diaken gaat naar de Micha bijeenkomst en dat gaan we daarna bespreken en misschien dat daar het een en ander uit voortvloeit.

9. Is er de gelegenheid om op die activiteiten dit thema te bespreken?

Ja dat denk ik wel, maar dan niet als we moeten dit en dat doen en dat is het. Het moet wel duidelijk vanuit een visie komen. Er moet duidelijk een link naar het geestelijk leven gelegd worden. Het is een hot topic maar als het niet ingekaderd is, wordt het een rage/hype en het wordt een leeg iets. We gaan het doen maar dan zonder concreet doel. We willen niet dat het wordt: wij doen het omdat iedereen het doet. Een beleid is een maar twee is de borging daarin, dat wil voorkomen dat je op basis van: iedereen doet het dus wij doen het ook. Bijvoorbeeld bij Groene kerken: Stel We gaan voor het logo Groene kerken, dat is mooi maar dan is het alleen een groen logo terwijl het onderdeel moet zijn van. Dus je wilt het ook inhoud geven. Ook vanuit de verantwoording die we hebben. De koppeling met name vanuit het woord en het rentmeesterschap wat daar bewust in staat, dat het eigenlijk iets is wat wij niet verteld moeten worden maar dat moet van nature in ons zitten om het te willen doen. Dat bewustheid dat moet er wel in zitten. En op die manier, de bewustwording faciliteren in de kerk: waarom doen we die dingen? En dat we het doen omdat we het willen doen en niet omdat het moet of dat bepaalde mensen dat willen.

10. Zijn er gemeenteleden die hier mee bezig zijn? Merken jullie druk vanuit de gemeente dat het anders mag.

Ik ken er wel wat die er mee bezig zijn. Met name vanuit de renovatiecommissie. Wat speelde was inkoop gas en elektra en isolatie. Het leeft wel onder de gemeenteleden. We ervaren geen druk. Wel een vraag vanuit de renovatie commissie om duidelijkheid en daar zat wel een bepaalde druk achter i.v.m. tijd.

11. Kent u Micha Nederland? Of Micha Duurzaam?

Diaken: Ja Micha Nederland ken ik.

Praktijk

Kerkgebouw

1. Wat voor soort energie gebruikt u?

Grijs gas en elektra. Dit staat op de agenda om hier wat mee te gaan doen.

2. Doet u aan afvalscheiding?

We hebben geen verschillende bakken staan maar bij een activiteit dan wordt er wel zo veel mogelijk geprobeerd het te scheiden. Het streven is er.

3. Waar worden producten gekocht? Wordt er rekening gehouden met duurzaamheid van producten?

Aantal zaken wel. De avondmaalwijn is heel bewust een biologische wijn gekozen naar aanleiding van een vraag.

Koffie komt bij een gemeentelid vandaan die in die koffiemachines werkt.

4. Bij de verbouwing is er toen ook gekeken naar de herkomst en dergelijke?

Ja hout, hergebruik/verkoop of doneren van de materialen die we al hadden. Zo hebben we de lampen, stoelen en deuren verkocht. Daarnaast hebben we bij de verbouwing het volgende toegepast: dubbel glas, dakisolatie, isolatie, verbetering van de warmteregeling, ventilatie en verlichting is led geworden. Wat nog open staat is zonnepanelen.

5. Bent u bekend met Groene kerken? Wat vindt u daarvan?

Ja. Goede plannen zij het dat het doel voor ons niet is om een stickertje op de deur te krijgen want dan kom je bij dat hype gevoel. Wel mooi om te zien wat er allemaal mogelijk is en dat we hierin niet alleen staan. Maar de marketing erom heen hoefde voor ons niet zoals op de site staan en een sticker krijgen. Goed initiatief dat we van elkaar kunnen leren. We willen daar niet bij want dan lijkt het ons doel te worden terwijl het een middel is. We zijn bang dat het meer problemen en vragen oplevert omdat we het dan loskoppelen van het rentmeesterschap en de Bijbelse boodschap die er achter zit.

Collecten en andere inzamelingsacties

6. Worden er ook weleens natuurorganisaties financieel gesteund?

Nee. Landelijk diaconaat hebben een lijst met goede doelen. Dat zijn organisaties die vanuit christelijke basis werken en daar staan geen natuurorganisaties tussen.

Samenwerkingen

7. Werkt jullie kerk samen met organisaties of bedrijven die hier actief in zijn?

Ja we zijn eens gevraagd voor vleermuizenkasten. Dat is uiteindelijk niet doorgegaan omdat ze een betere plek hadden gevonden maar wij waren wel bereid om daaraan mee te werken.

Visie

1. Wat is de belangrijkste reden dat jullie zo veel/weinig doen? Wat is jullie motivatie om te handelen zoals jullie nu doen? (Prijs, eigen visie, kerkelijke visie)

Commissie van beheer: De visie is dat wij dit vanuit ons rentmeesterschap, dus bewust zijn van wat we gekregen hebben, dat we daar dusdanig mee omgaan. Dat we dus niet handelen van er is toch genoeg van maar dat we daar bewust mee omgaan. De visie is dat dat bewust is bij de gemeente en de gemeenteleden. Het betreft dus niet een gebouw en wat daarin zit, het treft ook niet de spullen die je koopt maar vooral je eigen persoonlijke handelen. Hoe ga ik met de dingen om. En dat staat los van een stickertje maar dat het dus vanuit het rentmeesterschap iets is wat wij als christen van nature al bewust zouden moeten zijn.

Diaken: Als wij dit ter sprake willen brengen bij een huisbezoek dan proberen we dit vanuit de Bijbelse grondslag: voor de zondeval heeft god de opdracht gegeven van het bouwen en bewaren. Daarin hebben we als mensen gefaald we hebben tegen God gekozen. Die hoge opdracht die mens gekregen heeft die hebben we niet waar gemaakt, toch komt de Heere met zijn wetten terug. Je zou verwachten als iemand zijn taak niet goed doet dat zijn taak weggenomen wordt. Het is een groot voorrecht dat we deze taak krijgen. God haalt het niet bij ons weg.

Door de zondeval is onze aard verkeerd waardoor we egoïstisch, lui en eerzuchtig zijn geworden. Dit hoort bij de oude mens. Dit heeft een slecht effect op het milieu en natuur. Dit moet je dus zien in het verlengde van de bekering. Je gaat erkennen dat je niet goed bezig bent als rentmeester, daarmee kom je bij Christus die ook dat heeft vervuld. Als je God liefhebt, als Hij je gered heeft dan heb je ook dat wat Hij gemaakt heeft lief. Je zult ook steeds meer op god gaan lijken en zal je zijn liefde in je hart hebben en daardoor heb je ook de mens lief een dan wil je niet meer alles voor jezelf houden en wil je delen en zorgen dat zij het goed hebben.

Je kunt wel symptoombestrijding doen: afvalscheiding enzovoort. Maar als de kern niet aangepakt wordt, dus wat er in het paradijs gebeurde (als God willen zijn), dat heeft duidelijke consequenties voor de aarde. Als mensen tevreden zijn met wat ze hebben, alles wat ik heb, heb ik gekregen en niet verdiend, dan zal de aarde er al heel anders uit gaan zien. Daarvanuit wil je beginnen. Vanuit persoonlijke bekering daarvanuit kan het alleen goed gaan. En het gaat niet goed als je dit niet hebt dan is het een wettisch streven. Dat je het doet zonder dat je er echt achter staat.

Commissie van beheer: De regeltjes zijn niet het doel maar verandering vanuit de bekering

2. Hoe zien jullie de opdracht van rentmeesterschap en hoe die in de praktijk hoort te worden gebracht?

3. Hebben jullie toekomstwensen m.b.t. duurzaamheid?

Gebruik van de fiets. Ook vanuit praktisch oogpunt met parkeerplekken. Maar vanuit de bekering hopen we ook dat de mensen er voor open staan om dit soort dingen te gaan doen. En ik hoop ook dat duurzaamheid uit het zweverige en geitenwollensokken verhaal wekomt.

Dat duurzaamheid gewoon wordt.

4. Weten jullie waar je terecht kunt voor advies over duurzaamheid binnen je gemeente?

Groene kerken is veel gebruik van gemaakt, kerkstroom, document onderzoek, gemeenteleden.

5. Zou u daar behoefte aan hebben of er gebruik van maken als het er is?

n.v.t.

6. Wat zijn dingen die jullie tegenhouden om meer te doen?

Financiën, Je hebt met een hele gemeente te maken. Je moet keuzes maken om het geld aan uit te geven.

Overig

We hebben op het gebied van duurzaamheid een aantal stappen gezet maar we hebben dit niet geformaliseerd. Er ligt een eerste blauwdruk om het echt vast te leggen hoe we erover denken. Een aantal zaken waren daaruit noodzakelijk voor de keuzes bij de renovatie. Vanuit de CVB is hierover nagedacht en een concept plan duurzaamheid neergezet van hoe gaan we met spullen om. Formeel beleid is er nog niet maar wel het hanteren van richtlijnen. Dit plan was praktisch gericht en de diaconie heeft in dat stuk de visie daarachter op te stellen en dit is ook langs de kerkenraad geweest. Rentmeesterschap krijgt wel steeds meer aandacht binnen de diaconie. Hoe gaan we dit handen en voeten geven en hoe gaan we de gemeente hierbij betrekken en bewust maken. Diaconaal huisbezoek gaan we mee starten en dit ook bespreken tijdens die gesprekken. Zorgen voor de schepping is ook een onderdeel van het diaconaat.

Bijlage 5 Interview kerk 4

Theorie

Prediking:

1. Wordt er in de prediking weleens aandacht besteed aan de het beheer van de schepping?
(Per jaar?)

Weinig. Het wordt onbewust wel genoemd. Of in het gebed komt het naar voren. Het komt dus weleens voor in een preek maar niet bewust als gekozen thema.

We zoomen soms misschien ook wel te veel in op de relatie met God. En dan wel de lijnen trekt met de relatie tot de mens. En dat je die laatste relatie misschien weinig doorhebt. Het is wel Gods wereld waar ik voor te zorgen heb. En misschien ook wel voor mijn kinderen maar mijn focus ligt dan denk ik wel voor God.

2. En wat is dan het hoofddoel van deze preek?

n.v.t.

Catechisatie

3. Worden er catechisaties of jeugdavonden gehouden
4. Komt dit thema dan ook weleens aan bod?

We volgen een methode en daar komt het wel in voor denk ik en die herhaalt zich om de twee jaar.

5. Met welk doel komt dit thema aan bod?

n.v.t.

6. Is de jeugd hierin geïnteresseerd denkt u?

Ja ik denk nog wel meer dan de ouderen. Het is een beetje in, en het is geen geitenwollensokken verhaal meer.

Merken jullie dat aan de jeugd in jullie kerk?

Ik denk dat er best nog wel wat interesse in is. Ik denk dat als het bij een avond aan bod komt dat ze het best leuk vinden. Vb. op basisschool, surfer die boot maakte van plastic flesjes en daar een presentatie over hield om aandacht te vragen voor inzameling van petflesjes, en de kinderen waren daar helemaal weg van, heel enthousiast. Dat sloeg goed aan ook omdat je dat kan combineren met een aansprekend verhaal/ Ik denk ook dat je voor zo'n onderwerp ook een ingang nodig hebt. Ik denk daarom ook dat een preek hier niet zo geschikt voor is.

Als je wilt voorkomen dat je het wegzet als een hype, heb je wel een goed ankerpunt nodig en een handelingsperspectief. Als mensen aan de gang hiermee willen dan wil je weten: wat heb ik hieraan. Hoe ingewikkeld het soms ligt maakt dat de motivatie om duurzaam te handelen weleens wegvalt als je niet oppast.

Dit voorkom je als je zegt: Heere God dit is uw wereld en daar wil ik goed voor zorgen. Ik heb geen idee van het overzicht maar ik wil wel doen wat ik kan. Dat heeft het risico dat ik weleens iets doe wat weinig zin heeft of er iets voor laten moet maar mijn geweten is dan goed. En ik denk dat die houding dat op de langere termijn ook helpt om beslissingen te nemen.

Ik denk dat het zou helpen als er als kerken een duidelijk handelingsperspectief is en als er hulp geboden wordt in de keuzes die je kan maken. Wat helpt er nou echt.

Zoek je weleens op wat er mogelijk is? Nee daar moet je me dan op wijzen.

Thema-avonden

7. Worden er weleens gemeenteavonden of presentaties georganiseerd?

Ja

8. Komt dit thema weleens aan bod?

Zou graag aan bod kunnen komen, maar is nog niet zover gekomen.

9. Is er de gelegenheid om op die activiteiten dit thema te bespreken?

Dit zou gerust op een toerustingsavond aan bod kunnen komen of na de ledenvergadering. Het hangt er wel van af welke doel we er mee hebben. Is het informatief of uitwisseling of gaan we echt doelen stellen.

10. Zijn er gemeenteleden die hier mee bezig zijn? Merken jullie druk vanuit de gemeente dat het anders mag.

Een klein groepje vraagt weleens naar zonnepanelen of koffie. Er wordt elk jaar gevraagd of de diaconie zijn geld wel duurzaam beheert? En weleens de vraag over zonnepanelen of over licht in het toilet kan dat met een sensor en de verwarming is niet handig. Het hele gebouw wordt verwarmd. Zulke dingen worden weleens gevraagd maar geen druk. Ik krijg ook weleens klachten over de tuin bijvoorbeeld maar dat is niet vanuit duurzaamheid maar het visitekaartje.

11. Kent u Micha Nederland? Of Micha Duurzaam?

Van naam ken ik het.

12. Zou u daar gebruik van maken?

Ik weet het wel maar Micha zondagen liever niet. Zoveel themazondagen maakt het lastig. Met de kinderkring zouden we daar wel wat mee kunnen doen.

Praktijk

Kerkgebouw

1. Wat voor soort energie gebruikt u?

Gas in ketels en elektra → zakelijk grijs pakket.

2. Doet u aan afvalscheiding?

Papier, glas, rest en gft. En het koor wat hier repeteert zamelt zelf oud papier in en dat van ons gaat vaak met hen mee. In het jeugdhonk wordt hier niet naar gekeken, daar gaat alles wel bij elkaar.

3. Waar worden producten gekocht? Wordt er rekening gehouden met duurzaamheid van producten?

Papier heeft keurmerk FSC maar dat is ook makkelijk.

Verder is het lastig omdat kleine dingen door verschillende mensen wordt gekocht. Kleine dingen door de koster, dingen voor de muziekcommissie koopt weer iemand anders. Dus ieder voor zich.

4. Bent u bekend met Groene kerken? Wat vindt u daarvan?

Ja maar weinig. Op zich heel goed. Hier kunnen we best wel wat aan hebben

5. Bent u tevreden met het beheer van het gebouw? Waarom?

Het zou fijn zijn als er meer tijd was om alles zorgvuldig te doen. We hebben veel kennis maar dat het erg versnipperd is. Iemand weet bijvoorbeeld veel over geluidstechniek en dergelijke maar kan dat niet goed uitleggen waardoor anderen denken nou laat maar ik snap dat toch niet. Hetzelfde ook we hebben hoveniers maar die hebben ook gewoon een baan die gaan daarnaast niet ook nog de tuin van de kerk doen. In de praktijk komt veel neer op de koster. Het is vrijwilligerswerk wat zij doen en daarin komen we tekort.

Of het kost geld of het kost tijd. Het zou fijn zijn als je een koster hebt die hier tijd voor heeft en hart voor heeft.

De professionaliteit gaat hier ten koste van en mensen beschouwen het daarom soms ook te vrijblijvend en mailtjes blijven liggen en duurt alles lang.

Collecten en andere inzamelingsacties

6. Worden er ook weleens natuurorganisaties financieel gesteund?

Nee daar zitten criteria aan.

Samenwerkingen

7. Werkt jullie kerk samen met organisaties of bedrijven die hier actief in zijn?

Nee de bedrijven kiezen we daar niet voor maar we kijken bij het dak bijvoorbeeld wel naar een duurzame oplossing. Als iemand die ik vertrouw zegt dit is goed en duurzaam dan wil ik dat best doen maar anders denk ik al gauw: wie zegt dat jij gelijk hebt.

Visie

1. Wat is de belangrijkste reden dat jullie zo veel/weinig doen? Wat is jullie motivatie om te handelen zoals jullie nu doen? (Prijs, eigen visie, kerkelijke visie)

Als gemeente zijn we er nog niet heel bewust mee bezig. In de praktijk doen we er niet veel mee. Er is wel wat over gevraagd en ik heb het daarom ook op de agenda laten zetten van de commissie. We zijn er niet veel mee bezig maar als we iets gaan doen houden we er wel rekening mee. Het dak gaat bijvoorbeeld vervangen worden en dan brengen we wel gelijk isolatie aan.

Wat ons tegen houdt is het financiële plaatje en het praktische plaatje. Er moeten mensen tijd voor hebben om het uit te zoeken. Bijv. overstappen op energieleverancier is voor een gewoon huishouden eenvoudiger dan voor de kerk. Bij ons is er een woning aan gekoppeld en meer dingen daar moet je tijd voor hebben om dat uit te zoeken.

2. Hoe zien jullie de opdracht van rentmeesterschap en hoe die in de praktijk hoort te worden gebracht?

Dit is Gods eigen creatie waarop god ons nog steeds een belangrijke plek geeft

Hij geeft ons een plek binnen de ketting van generaties dus ik heb ook de verantwoordelijkheid voor mijn kinderen en hun kinderen enzovoort. Dat lijkt me wel voldoende. Voor Gods schepping betekent niet alleen voor natuur maar ook voor de medemens. Dit is voor mij een uitgangspunt om er wel wat mee te doen

CB: een deel van mijn motivatie zit er in dat ik geloof in een balans tussen people planet en profit. Je kan niet alleen kijken naar het belang van hier en nu. Wij komen klem te zitten in energie en biodiversiteit en vervuiling. Sommige dingen hebben we al opgelost. Bijv. zure regen. Met onze intelligentie (die door God is gegeven) wordt er van ons verwacht dat we niet net doen dat het ons niet interesseert en dat gewoon op de volgende generaties elders afwentelen. Het is niet bijbels om daar je ogen voor te sluiten. Ik voel het als een verantwoordelijkheid om onze gaven en talenten in te zetten om een bijdrage te leveren. En tegelijkertijd denk ik niet dat je dat alleen technisch of rationeel moet doen maar dat het juist gaat over dat de aarde ook maar gekregen is en dat je dat ook uitdraagt.

Natuurlijk moet zich dit wel naar technisch en rationeel vertalen maar daaronder zit een motivatie waaruit ik werk.

Predikant: dus als wij als gemeente hieraan willen beginnen en daar stappen in willen maken is het goed om bij die onderlaag (Visie) te beginnen.

BC: het gaat eerst om het waarom. We hebben hierbij elkaar ook heel hard nodig.

3. Hebben jullie toekomstwensen m.b.t. duurzaamheid?

Ik zou het fijn gevoel vinden als we het aantoonbaar kunnen maken dat we het serieus nemen. Het is geen topprioriteit voor een kerk maar het hoort er wel bij. En dat we dat serieus nemen.

CB: ik ben blij dat als we alle keuzes die we moeten maken als we dat verantwoord kunnen doen dus dat we weten wat de voor en nadelen zijn en daar heel bewust een keuze maken en dat uit kunnen leggen. En dat een inrichting o.i.d. niet modebewust doen maar dat het voor veel dingen geschikt is en daar mag ook geld heen. Ik vind het uitgeven van geld verantwoord als we kunnen laten zien wat de effecten ervan zijn. Bewustwording en weloverwogen keuzes zijn voor mij belangrijk.

4. Naast het genoemde wat doen jullie nog meer aan duurzaamheid?

Hergebruik van materiaal. Oude boekenkasten zijn vermaakt zodat ze weer gebruikt konden worden. We printen weinig en heel bewust ook geen postvakken gedaan zodat er minder papieren in gedaan worden.

We gaan een bibliotheek aanleggen voor dagboeken. Iedereen heeft die toch nodig en we kopen die vaak nieuw.

Kleding wordt onderling ook weleens uitgewisseld.

Predikant: wat ik nog van plan is eens contact op te nemen met de gemeente Leiden om te kijken wat we kunnen betekenen voor de buurt en bijvoorbeeld voor de zonnepanelen of daar iets van een

subsidie voor is. En of de gemeente ons als kerkgebouw beschouwd als een soort openbare gelegenheid waar zij een deel van hun duurzaamheidsdoelstellingen kunnen realiseren. Of iets van een leaseconstructie voor zonnepanelen.

5. Werken jullie weleens samen met andere kerken in de buurt?

GKV en Gereformeerde bondsgemeente op praktisch gebied. Stel we zouden een avond hierover beleggen zouden we hen uiteraard hierbij kunnen uitnodigen.

Bijlage 6 interview kerk 5

Theorie

Prediking:

1. Wordt er in de prediking weleens aandacht besteed aan de het beheer van de schepping?
(Per jaar?)
Afgelopen jaar heb ik dat nog niet gedaan. En als ik het doe is het ook geen specifieke thema-preek. Ik vind het wel belangrijk maar het is niet zo dat ik daar structureel aandacht aan besteed in mijn preek.
2. En wat is dan het hoofddoel van deze preek?

Catechisatie

3. Worden er catechisaties of jeugdavonden gehouden

Ja

4. Komt dit thema dan ook weleens aan bod?

Ja in de methode komt het als het goed is langs met de tien geboden.

5. Met welk doel komt dit thema aan bod?

n.v.t.

6. Is de jeugd hierin geïnteresseerd denkt u?

Moeilijk te zeggen. Vanaf een jaar of 22 is er een groep in de gemeente die hierover bij elkaar komt om te kijken of het in de kerk duurzamer kan, maar jonger dan die leeftijd geen idee of het ze interesseert.

Thema-avonden

7. Worden er weleens gemeenteavonden of presentaties georganiseerd?

Ja

8. Komt dit thema weleens aan bod?

Tot op heden nog niet. Meestal is het thema gekoppeld aan het jaardoel.

9. Is er de gelegenheid om op die activiteiten dit thema te bespreken?

Ja dat denk ik wel.

10. Zijn er gemeenteleden die hier mee bezig zijn? Merken jullie druk vanuit de gemeente dat het anders mag.

Die groep van jongeren dus, maar verder niet echt. Ik denk ook niet dat we er bewust mee bezig zijn maar ook weleens onbewust. Het initiatief van een hovenier uit de gemeente om wat fruitbomen te plaatsen achter het gebouw zodat de kinderen kunnen zien hoe het groeit en bloeit en wat voor fruit het geeft. Dat valt denk ik ook onder het thema maar is niet vanwege dat thema bedacht maar gewoon omdat hij het leuk vond.

11. Kent u Micha Nederland? Of Micha Duurzaam?

Micha Nederland ken ik van de Micha zondag maar daar doe ik niet aan mee. Er zijn al zoveel thema zondagen. Is geen doen om dan nog een serie te kunnen houden.

12. Zou u daar gebruik van maken?

Ik wil een thema als duurzaamheid dieper leggen dan maar op een zondag.

Op het moment dat wij door de heilige geest worden nieuw gemaakt, worden bekeerd, worden wedergeboren, dan komt er ook een leven in dankbaarheid. Dat heeft ook te maken hoe wij met de schepping omgaan. En ik denk dat juist de kerk de plek is waar je dat mag oefenen. Dus als de kerk weet van, wij leven met elkaar in een nieuw leven, dan moet je in de kerk leven. Leren hoe gaan we met elkaar om maar ook leren hoe gaan we dan met de schepping om.

En zo wil ik dat ook in de prediking doen. Als het dus gaat over vernieuwing van het leven dat dat heeft te maken met het leven met de heer en leren leven met elkaar en leren leven met de schepping. CB: en zo krijgt het ook een natuurlijke plek en wordt het niet opgelegd. Anders krijgt het iets kunstmatigs alsof het wordt opgelegd.

Praktijk

Het kerkgebouw is een gemeentelijk monument, wat voor gevolgen heeft dat?

Gemeentelijke monument: eisen vanuit de gemeente. 1995/96 gekocht. Het gebouw moet in stand gehouden worden en het aanzicht van het kerkgebouw moet intact blijven. Binnenkant mag alles aan verbouwd worden.

Kerkgebouw

1. Wat voor soort energie gebruikt u?

Gemeenschappelijke inkoop kerken is goedkoop ik geloof bij green choice. Maar dit is geen bewuste keuze geweest. (Later uitgezocht idd green choice en dat is groene energie). We hebben wel hoge rendementsketels. De verwarming van het gebouw gaat per ruimte.

2. Doet u aan afvalscheiding?

Groen en grijs. Papier niet want dan moeten we het bij de afval door een klein gleufje gooien. Dus de gemeente haalt het niet gescheiden op.

3. Waar worden producten gekocht? Wordt er rekening gehouden met duurzaamheid van producten?

Weinig. Ooit een aanbod gehad voor fair trade koffie en dat hebben we uitgeprobeerd en toen we dat wilden invoeren is degene die het leverde ermee gestopt. En toen is het hier ook gestopt. Verder kopen we weinig in. Koekjes en schoonmaakmiddelen maar dan wordt er niet opgelet.

4. Bent u bekend met Groene kerken? Wat vindt u daarvan?

Nee. Commissie van beheer: Wat ik al eerder noemde op het moment dat het een soort kunstmatigheid krijgt loop ik er niet voor warm. Met zo'n bordje wil je uitstralen dat je wat doet of dat je al veel doet, wat is er de toegevoegde waarde van?

Predikant: op het moment dat je zo'n bordje hebt, verplicht je, jezelf daarmee ook om er iets mee te doen. Zowel naar de buurt als naar de gemeente moet je dan ook wel een beetje bewijzen dat je dan ook daadwerkelijk iets doet.

5. Bent u tevreden met het beheer van het gebouw? Waarom?

We laten ons voor een groot deel leiden door wat de inspectie (monumentenwacht) zegt over wat er aan vervanging of onderhoud toe is. De laatste inspectie werd duidelijk dat er de komende tijd wel wat mee moet gebeuren. En als we dat doen kijken we wel naar wat duurzaam is.

Wel is het zo dat als we geld aan het gebouw uitgeven kan dat niet besteed worden aan de instandhouding van de ICF-gemeente. Het gebouw is het huis van god en het hoeft er niet groot en luxe uit te zien maar hoeft ook weer niet vervallen er uit te zien en daarin moeten keuzes gemaakt worden.

Wat is ICF Gemeente?

Nederlandstalige wijk en internationale wijk in onze gemeente. Zij hebben hun eigen dienst maar horen wel bij onze gemeente. Zij zijn niet een echt draagkrachtige wijk dus wij dragen financieel bij. Het is begonnen met een groep asielzoekers die geprobeerd werd erbij te betrekken en die groep is uiteindelijk uitgegroeid tot een zelfstandige wijkgemeente.

Collecten en andere inzamelingsacties

6. Worden er ook weleens natuurorganisaties financieel gesteund?

Nee voornamelijk kerkelijke doelen. Woord en daad bijvoorbeeld wel maar die doet daar ook wel wat mee.

Samenwerkingen

7. Werkt jullie kerk samen met organisaties of bedrijven die hier actief in zijn?

Nee.

Visie

1. Wat is de belangrijkste reden dat jullie zo veel/weinig doen? Wat is jullie motivatie om te handelen zoals jullie nu doen? (Prijs, eigen visie, kerkelijke visie)

We doen nu niet zoveel bewust. Maar in de toekomst bij onderhoud wordt het wel meegenomen. Je bent ook niet elke dag met het gebouw bezig. Pas als je de keuze moet maken ga je er wat mee doen.

2. Hoe zien jullie de opdracht van rentmeesterschap en hoe die in de praktijk hoort te worden gebracht?

Predikant: Wat ik al heb gezegd na de bekering leef je in een nieuwe wereld. Je daarvan bewust zijn en daar bewuste keuzes in maken dat vind ik wel horen bij het leven met de Heere Jezus. CB: Maar ieder bepaalt wel voor zich hoe ver die daar in gaat.

3. Hebben jullie toekomstwensen m.b.t. duurzaamheid?

Niet specifiek. Ik denk dat we ook wel onbewust dingen doe. Bijvoorbeeld de ouderwetse lampen zijn vervangen door ledverlichting maar dat is ook voor de portemonnee.

4. Weten jullie waar je terecht kunt voor advies over duurzaamheid binnen je gemeente?
5. Zou u daar behoefte aan hebben of er gebruik van maken als het er is?

Overig

Commissie van beheer: De kerkenraad is nu wel bezig met bezinning over verbinding en wat zijn belangrijke zaken en wat zijn minder belangrijke zaken. Dat komt deels voort uit de constatering dat we als gemeente met heel veel dingen bezig zijn. En dat je op een gegeven moment keuzes moet maken waar aandacht naar toe gaat. Mijn ervaring is dat als je je met van alles bezighoudt dat hetgeen waar het om gaat minder aandacht krijgt. We zijn ook een ICF-gemeente en daardoor dragen we ook veel financiën af aan dat gedeelte en daarom is ook minder te besteden voor andere dingen.

Komt dit onderwerp ook weleens ter sprake in de commissie?

Nee het komt in de commissie niet echt aan bod.